ԱՒԵՏԱԲԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՏՈՐ ԿԷ. ԹԻՒ 14

4 ԱՊՐԻԼ 1914

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱԿԱԼՔՈՒԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՄԵՐ ՄԷՋ
ՀԱՄԱՍՏԱՏՈՒԱԾ ՄԵՐԺԱԼ ԽՕՍՔ ԵՒ ՈՉ ԼԵԶՈՒ

ԱՂՕԹՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱՅ ՈՂՈՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԳՂՋԱՑԼԱՅՆ ԵՐԻՒԱՆԴԻՆ ՃՆՈՒՆԴԸ
[illegible]

ՅԻՍՈՒՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԱԼՈՒԵՍՏԸ

ԱՌԱՋԱԲԱՆՈՒԱԾ ԱՋԱԿԱՅ ՄԱՐՈՒՔԻՆ
[illegible]

ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՈՁԽԱՐԸ, ԿԱՄՈՒԱՒ ԴՐԱՑԸ

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՑԵՍՄԱՆ ՄԱՐԳԱՑՐ ԵՒ ՍԻՈՒՐՔ
[illegible]

ՏՂԱՑՈՑ ԷՋ

ՄԻՆԱՍ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ՈՒ ՀԱՒԱՏՔՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔ
[illegible]

ՎՈՂՆԵՐԸ
[illegible]

ԼՈՒԲԻԸ

Հրատարակիչ Տ. Մատթէոսեան
Պատասխ. խմբագիր
Կ. ՊՈԼԻՍ

اوه‌دار هفته‌لق غزته — درسعادته بابیل هاوسده — مدیر مسئولی صموییول ق. هاروتیونیان

ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ, ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐ՝ — Վեր. Տքթ Ֆ. Ու. Մէքալըմ, Վեր. Յ. Ա. Ճէճիզեան, Վեր. Ա. Պ. Շմաւոնեան

Աշխատակցութեամբ Հայ և Օտարազգի Ծանօթ գրողներու

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ՝ — Թուրքիոյ համար **40** դահեկան, Ամերիկայի համար **2** տալար, Անգլիոյ համար **8** շիլին, ուրիշ երկիրներու համար **10** Ֆրանք: Ձեռքէ կը ծախուի հատը **40** փարայի

ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՄԱՆԿԱՆՑ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԴԵՌԱՏԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ՝ — **Ամեն տեղւոյ համար 6 դահեկան։ Տարեկան 75 դահեկանի փոխարէն վերևոյն հասցէին 15 թերք կը դրկուի, իսկ 108 դահեկանի փոխարէն 25 թերք կը դրկուի։**

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ վերաբերեալ ամէն գրութիւն պէտք է ուղղուի Վեր. Ֆ. Ու. Մէքալըմի հասցէին, Պայպըլ-Հաուս, Կ. Պոլիս

ԳԱԶԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ, ԾԱՆՈՒՑՄԱՆ և ԹԵՐԹԻՆ Վարչութեան վերաբերեալ ամէն խնդրի համար պէտք է դիմել Ձեռնարկիչ Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆի, Պայպըլ-Հաուս, Կոստանդնուպոլիս

AVEDAPER AN ARMENIAN WEEKLY REVIEW

EDITORS.— Rev. F. W. Macallum D.D., Rev. H. A. Djedjizian, Rev. A. B. Schmavonian.

ANNUAL SUBSCRIPTION: Turkey Ptrs. 40: U. S. America $ 2: England 8 Shillings: Other countries Frcs. 10: — Single copies 40 P

AVEDAPER FOR CHILDREN, AN ARMENIAN ILLUSTRATED MONTHLY FOR BOYS AND GIRLS

For Subscriptions, Advertisements etc. apply to the Publisher H. MATTEOSIAN, Bible House, Constantin

Գաւառներէ եւ արտասահմանէ դրամ ղրկելու ամէնէն դիւրին եւ ապահով միջոցն Մանդատ փոսթը (Mandat de poste)։ Չէքեր եւ փոխգիրներ պէտք է Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆի հրամանին վճարելի ըլլան։

ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՄԱՆԿԱՆՑ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՄՍԱԹԵՐ

(Նմոյշ մը Ձրի կը ղրկուի փափաքողներուն)։ Տարեկան Բաժ[ին] Նորպազին 6 Ղրուշ։ Ձեռքէ կը ծախուի հատը 30 Փարայի։

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ԴԱՍԵՐ

1914Ի ՀԱՄԱՐ

Կիրակնօրեայ դպրոցի դասերուն 1914ի առաջին Եռամսեաններու Հայկրչունները սպառած են, բայց Հայաստան Թուրքերէն Եռամսեաներ դեռ տրամադրելի են։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՌԱՄՍԵԱՆԵՐԸ պատրաստ են։ Նոր յանձնարարութիւններ պէտք է փութացուին։

Կը պարունակեն դասերու լուսաբանութիւններ, ժամկավարժական ծանօթութիւններ, Կիրակնօրեայ Դպրոցի կազմակերպութեան եւ վարչութեան վերաբերեալ տեղեկութիւններ, Տղայոց Բաժին մը եւ ուրիշ չատկան չատ մը հետաքրքրական։ Պատկերազարդ են ու քարտուսար։ Իւրաքանչիւր Եռամսեայի գինն է 40 փարա։ Դիմել գաւառները որեւէ միսիոնարի, կամ ուղղակի Մատթէոսեանի, Պայպըլ Հաուս, Կ. պոլիս։

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ

ՎԱՐԺՈՒՀԻ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՆՈՐ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՄԸ ՊԻՏԻ ՍԿՍԻ

Ի ՏՐԱԲԻԶՈՆ

1914, 1/14 Սեպտեմբերին

Մանրամասն տեղեկութիւններու համար կանուխ դիմել առ

Միս Ն. Ա. ԳՕԼ, Տրապիզոն

Miss N. A. COALE

American Mission

TREBIZOND

ԱՒԵՏԱՓԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ, ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏՈՐ ԿԷ. — Կ. ՊՈԼԻՍ, ԱՊՐԻԼ 4, 1914 — ԹԻՒ 14

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

rուլ»

Անգղիոյ մէջ Իրլանտական խնդիրը լուրջ ժամանգաւոր կերպարանք մը առաւ վերջին չաբթուան միջոցին։ Բրիտանական կըղզին Իրլանտայի անջատ խորհրդարանով կատարեալ անկախութիւն տալու փորձը, «Բուլ» անուամբ ճանչցուած, կլատսթոնի մեծ ձեռնարկն էր որ ձախողեցաւ այն պատճառով՝ Անգղիոյ մէջ պէտք եղած ընդունելութիւնը չգտնելուն պատճառով։ Կայսրութիւնը ուած է սակայն այն թուականէն ի վեր, և այ ազատական կառավարութիւնը որուն է Ասքուիթ՝ քաջալերուած զգաց կրկին րկելու Իրլանտան ներքին ինքնավարութ օժտելու գործին։ Փարլամենթական ն ընտրութիւնները բաւական եղան ապացուցանելու թէ այս անգամ Անգղիոյ ժողովրդեան մեծամասնութիւնը յօժար է վաւերացնելու պետական օրէնք մը որ մերժած էր Լորդաց տունը երկու տարի յետոյ։ Պահպանողականները սակայն ժին տեղի տալ։ Տեսնելով որ պիտի չկրնան յաջողիլ զարձեալ խորհրդարանական պայքարով՝ տարբեր միջոցի դիմեցին, որպէս զի արգելք յարուցանեն ազատական կառավարութեան դէմ եւ զուցէ ձախողութեան մատնեն ձեռնարկը։ Այդ միջոցն էր Իրլանտական հանդներէն մին, Ըլսթըրը, հանել առաջարկուած օրէնքին դէմ։

Ցեղային եւ կրօնական հակառակութիւն

Հասկնալու համար կացութիւնը՝ պէտք է յիշել թէ Իրլանտա վերնու զօրութեամբ կցուած է Անգղիոյ եւ բնաւ համակերպած չէ օտար լուծին։ Մինչեւ դարերէն ի վեր Իրլանտական ժողովուրդը կրկին կրկին ապստամբած է Անգղիոյ դէմ եւ կրկին կրկին պարտուած, ճնշուած եւ արեան մէջ թաղուած իր հզօրագոյն զրացիին կողմէն։ Դարեր տեւող մահացու այս պայքարը փոխադարձ անվստահութեան եւ ատելութեան զգացումներով իրարու դէմ լարուած պահած է Իրլանտական եւ Անգղիական ցեղերը։ Այս իսկ պատճառաւ, գուցէ, երբ ժէ դարուն ամբողջ հիւսիսային Եւրոպա յարեցաւ Բարեկարգութեան չարժումին եւ Անգղիա անցաւ Բողոքական աղանդերուն դլուխը՝ Իրլանտա մերժեց ընդունիլ նոր կրօնքը եւ յամառեցաւ մնալ Կաթոլիկ Եկեղեցւոյ կողմը։ Այսպէսով ցեղային ատելութիւնը յաւելաւ բերաւ կրօնական անջատումի մը եւ կրօնական անջատումը իր կարգին աւելի սաստկացուց եւ մշտնջենաւորեց ցեղային ատելութիւնը։

Ըլսբըրի Նահանգը

Կարոլոս Ա. թագաւորին դահընկէցութենէն եւ գլխատումէն յետոյ Քրոմուէլ անցաւ Անգլիական կառավարութեան գլուխը։ Այս անթագ վեհապետին օրերուն կը ղեկավարի Իրլանտայի պարբերական ապստամբութիւններէն մին եւ կը վերջանայ սովորական ջախջախիչ պարտութեամբ։ Քրոմուէլ կը հետեւի իր նախորդներէն աւելի հնարամիտ եւ աւելի անողոք քաղաքականութեան մը։ Ջարդել, ջնջել, աքսորել եւ ստրկացնել Իրլանտացի ժողովուրդը իր իսկ երկրին մէջ եւ ողղել Իրլանտան Անգլիացի եւ Սկովտացի Բողոքական տարրերով։ Համիտական այս քաղաքականութիւնը Համիտէ երկուքուկէս դար առաջ՝ մեծ յաջողութեամբ ի գործ կը դրուի մանաւանդ Ըլսթըրի նահանգին մէջ։ Այն տեղ Քրոմուէլ կը խլէ հողը գրեթէ ամբողջութեամբ բնիկ հողատէրին ձեռքէն եւ կը յանձնէ զայն իր կրօնակից եւ ցեղակից գաղթականներուն, կը վտարէ Կաթոլիկ Իրլանտացին եւ կը բնակեցնէ հոն Բողոքական Սաքսոնը։ Ըլսթըրի նահանգը այս կերպով կը դառնայ Իրլանտայի մէջ թշնամի երկիր, խարիսխը Անգլիական բռնապետութեան եւ քաղցկեղը Իրլանտական ազգային կեանքին։

Սպառնացող փոթորիկը

Եւ ահա այսօր, Քրոմուէլի մահէն երկուքուկէս դար ետքը, Ըլսթըրի ոճիրը կը սկսի վրդովել Բրիտանական պետութիւնը եւ կը սպառնայ արիւնոտ հաշիւը արիւնով վճակել։ Վերջապէս Անգլիա կը յօժարի արդարութիւն ընել անիրաւեալ ազգին, բայց Ըլսթըր կ'ընդդիմանայ։ Այլայեղ եւ այլակրօն հողատէրը չը յօժարիր լքել իր առանձնաշնորհեալ դիրքը եւ մտնել զրկեալին իշխանութեան ներքեւ։ Ապստամբի դահլիճը կը հանդիպի ցեղային տանտէրութեան, կրօնական մոլեռանդութեան եւ տգետ պայքարի յարուցած դառն փոթորիկին։ «Հայրերը ազոխ կերան եւ որդւոցը ակռաները առին։» Իրաւախոհութեան ամէն փորձ ձախողեցաւ։ Ըլսթըրի մէջ կամաւորներու խումբեր կը պատրաստուին զէն ի ձեռին արգելել Իրլանտական ինքնօրինութիւնը։ Բարձրաստիճան սպաներ կը մերժեն անդնիլ Իրլանտա եւ կը սպառնան հրաժարիլ, եթէ կառավարութիւնը փորձէ բանակին միջոցով ղսպել Ըլսթըրի ապստամբութիւնը։ Տեղ տեղ արիւնահեղ ընդհարումներ պատահած են արդէն։ Ո՞ւր պիտի յանգի ահաւոր եղերախաղը։ ո՞վ գիտէ։ Կը սիրենք յուսալ թէ Անգղիա իր պարտքը պիտի կատարէ հակառակ ամէն դժուարութեան, թէ մեծ ազգը արդարութեան գործին մէջ նոյնքան կորով ցոյց պիտի տայ որքան ցոյց տուաւ երբեմն անիրաւութեան գործին մէջ։ Բայց եթէ այսօրուան Անգղիան Թուրնայ եւ ետ ընկրկի երկչոտութեամբ, վաղը դարձեալ դէմ առ դէմ պիտի գայ նոյն խնդրոյն հետ։ Բռնութեան եւ անիրաւութեան արարքները միշտ նոյն անփառունակ վախճանին կը յանգին։ Արդարութիւնը գոհացում պիտի գտնէ ուշ կամ կանուխ։ Այս յոյսով կը կրեն իրենց տառապանքը եւ այս յոյսով կը սպասեն անիրաւեալ ցեղերը։

ՀԱԿԱԼՔՈԼԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՄԵՐ ՄԷՋ

Հակալքոլական շարժումի մը նշանները կը թուին նշմարուիլ մեր ազգին մէջ։ Սրտապնդիչ երեւոյթ մ'է այս։ Վասն զի արբեցութիւնը, որ աշխարհի ամէն կողմը ահագին աւերներ գործած է, անծանօթ չէ մեր երկրին մէջ։ Եւ չատ գօրաւոր պատճառ ունինք վախնալու թէ երբ Թուրքիոյ մէջ հաղորդակցութեանց միջոցները աւելնան, ոգելից ըմպելիներ աւելի մեծ քանակութեամբ եւ աժանագին պիտի հայթայթուին ներքին գաւառներու բնակիչներուն, եւ արբեցութիւնը աւելի ահռելի անէծք մը պիտի հանդիսանայ մեղի համար։

Արբեցութեան դէմ կռուելու համար անհատական եւ հաւաքական ձեռնարկներ պակաս չեն եղած մեր մէջ ալ։ Բայց կը կարծենք թէ նոր երեւոյթ մ'է կազմութիւնը զուտ հակալքոլական ընկերակցութեան մը, որ միջազգային ընկերութեան մը մասնաճիւղն է, եւ ճշդորէն ձեւուած՝ անոր կազմակերպիչ վրայ։ Այսպիսի ընկերակցութիւն մը կազմուեցաւ Կ. պոլսոյ մէջ իբր չորս տարի առաջ՝ իբրեւ հետեւանք Փրոֆ. Տոքթ. Յորելի Թուրքիոյ մայրաքաղաքին տուած այցելութեան։ Փրոֆ. Յորել որ Զուիցերացի ականաւոր գիտուն մը, մարդասէր մը եւ Քրիստոնեայ գործիչ մ'է, տարիներէ ի վեր կը վարէ Բարի Տաճարականաց Միջազգային Աղտա Կարգը (Ջէզոք) անունը կրող հակալքոլական համաշխարհային ընկերակցու-

թեան նախագահի պաշտօնը։ Եւ գլխաւորապէս անոր նախաձեռնութեան արդիւնք է Բարի Տաճարականաց Կ. պոլսոյ «Ցոյս» թիւ 4 Օթեակ կոչուած հակալքոլական Հայ ընկերակցութեան կազմութիւնը։

Կ. պոլսոյ Բարի Տաճարականներուն պետը, ներկայ վեցամեայ համար, Տօքթ. Վ. Մ. Հինդլեան է։ Մեր խմբագիրներէն մին քանի մը օր առաջ այցելեց յարգելի Տօքթորին՝ իր դարմանատան մէջ, 454, Մեծ փողոց, Բերա, ուր չատ սիրալիր ընդունելութիւն մը գտաւ, և կարգ մը չահեկան տեղեկութիւններ ստացաւ ընկերակցութեան գործառնութեանց վրայ։

Հակալքոլական այս Հայկական ընկերակցութիւնը գնահատելի գործունէութիւն մը ունեցած է մանաւորապէս տարիէ մը ի վեր։ Ցունիս ամիսէն սկսեալ ընկերութիւնը կը հրատարակէ «Ցոյս» անուն ամսաթերթ մը, իբր օրկան Թուրքիոյ հակալքոլական ընկերակցութեանց։ Բարի Տաճարականներ և համակիրներ, որոնց մէջ կան ծանօթ ուսուցիչներ, բժիշկներ և պրոֆէսներ, անձնուիրաբար կ'աշխատակցին այս պարբերաթերթին խմբագրութեան։ Այս հրատարակութեան նպատակն է Հայութեան ֆիզիքական ու մտաւորական զարգացման սատարել՝ յուցնելով ալքոլին վնասները ու ալքոլամոլութենէ խուսափելու միջոցները, և տալ առողջապահական խորհուրդներ ու թելադրութիւններ։ Ընկերակցութիւնը հրատարակած է նաև երկու տետրակներ, «Ալքոլի Հարցը», և «Պայքարինք Ալքոլին դէմ,» որոնք սահմանուած են չատ օգտակար դեր մը կատարել հակալքոլական պայքարին մէջ։

«Ցոյս» օթեակէն զատ, «Կեանք» անուն օթեակ մը եւս կազմուած է վերջերս Սամաթիոյ մէջ, և ընկերութեան վարիչներուն բաղձանքն է Պոլսոյ ուրիշ թաղերուն մէջ և գաւառային քաղաքներու և գիւղերու մէջ ալ կազմել նմանօրինակ մասնաճիւղեր։ Ընկերակցութեան անդամակցելու համար պահանջուած հիմնական պայմանն է «չխմել, չհրամցնել, չծախել և չդնել ալքոլ պարունակող ըմպելիներ (ապսէնթէ սկսեալ մինչեւ գարեջուր), բացառաբար գործածելով սիրոյն բժշկական յանձնարարութեամբ և կրօնական պարագաներու մէջ։» Տօքթ. Հինդլեան դիտել տուաւ թէ ամէն տեսակ ոգելից ըմպելիքէ բացարձակ հրաժարման պայմանը չափազանց խիստ կը թուի չատերու, և այդ պատճառաւ անդամներու թիւը չատ արագ չաւելնար։ Սակայն, Կ. պոլսոյ Տաճարականաց պետը իրաւամբ յարեց թէ փորձառութիւնը հաստատած է որ ալքոլամոլութեան դէմ արդիւնաւորապէս պայքարելու համար անհրաժեշտ է ի սպառ հրաժարիլ ալքոլաւոր ամէն ըմպելիքէ։

Կ. պոլսոյ ընկերակցութեան օգտաչատ ձեռնարկներէն մին եղած է հիմնել պատանեկան կազմակերպութիւններ Հայ վարժարաններու աշակերտներու եւ ուրիշ պատանիներու համար։ Դեռահասներու յատուկ այս օժանդակ խմբակցութիւնները կը գտնուին օթեակի անդամ Տաճարականի մը հսկողութեան ներքեւ։ Թէ՛ Կ. պոլսէ եւ թէ՛ գաւառներէ չատ խնդրանքներ ներկայացուած են այսպիսի պատանեկան միութիւններու կազմութեան համար։ Բայց դեռ կարելի եղած չէ ասոնց ամէնուն գոհացում տալ, վասն զի առ այժմ բաւական թիւով Տաճարականներ չկան պահանջուած վերհսկողութիւնը կատարելու համար։

Այս պատանեկան կազմակերպութիւններու կատարած օգտակար դերին վրայ կարելի է դաղափար մը կազմել վարժարանի մը տնօրէնին գրած հետեւեալ տողերէն. «Զէք կրնար երեւակայել ո՛րքան կը յուզուինք երբ մեր պզտիկ հակալքոլականները այնքան անկեղծ եւ այնքան ղօրաւոր ատելութիւն մը ցոյց կու տան ալքոլին եւ ծխախոտին դէմ։ Անոնցմէ չատերուն ծնողքը մեզ հաւաստած են թէ իրենց զաւակ կաց մէջ չատ խորունկ եւ հաստատ է համոզումը՝ ալքոլին եւ ծխախոտին վնասներուն մասին։ Ամէն հաւանականութիւն չկայ որ այդ մտատղ տարիքին մէջ արմատ ձգած այդ համոզումը տեւէ մինչեւ իրենց կեանքին վերջը։»

Կ. պոլսոյ ընկերակցութիւնը գեղեցիկ նախաձեռնութիւնը ունեցած է նաեւ հակալքոլական դասախօսութիւններ եւ բանախօսութիւններ սարքելու Կ. պոլսոյ այլեւայլ Հայ վարժարաններու մէջ։ Բայց ասոնք, ընկերակցութեան վարիչները՝ Միացեալ Ընկերութեան կեդրոնական մարմնոյն հաւանութեամբ, նոյն ընկերութեան վարժարաններուն մէջ հակալքոլական դասախօսութիւններ աւանդելու համար կարգադրութիւններ ըրած են։ Կ'արժէ որ վարժարաններու հոգաբարձուներ եւ տեսուչներ ամէն

տեղ-օպտուբին կ. պոլսոյ հակալքոլական ընկե-րակցութեան ընձեռած դիւրութիւններէն։

Մեր խօսքը վերջացնելէ առաջ կ'ուզենք արձանագրել մեր անկեղծ համոզումը թէ ալ-քոլամոլութեան եւ ուրիչ մոլութիւններու դէմ յաջողապէս պայքարելու համար կրօնական ազդակը պէտք է իր դերը ունենայ։ Որպէս զի դեռահասներ կամ չափահասներ ամէն տեսն իրենց անձին մէջ գտնեն հարկ եղած յօժարութիւնը եւ կորովը իրենց մարմնական ախորժակ-ները սանձելու, անհրաժեշտ է որ անոնք անձ-նական յարաբերութիւն ունենան Յիսուս Քրիս-տոսի հետ։

ԶԱՍՏՈՒԱԾ ՄԵՐԺԵԼ

Մարդիկ մեծ ճիգեր կը թափեն զԱստուած մերժելու համար։ Իրենց հպարտութիւնը, ինք-նաբաւութիւնը եւ մեղսասիրութիւնը միասին կը մղեն զանոնք ուրանալ գոյութիւնն անոր, զոր իրենցմէ մեծ կը ճանչնան, որմէ կախեալ կ'ըգան իրենքզիրենք, եւ որու կը վախնան թէ պատասխան պիտի տան իրենց կեանքին ու կենցաղին համար։ Արդ այս պարագաներուն տակ բանաւոր ընթացքն է հարկաւ համարձակ ընդունիլ կացութիւնը եւ խոնարհ, որդիաւայել եւ հաւատարմական դիրք մը ստանձնել հանդէպ Աստուծոյ։ Այն ժամանակ մարդս իր կոշմը կը գտնէ տիեզերքի բոլոր ոյժերը եւ կը մտնէ հաշ-տութեան ու խաղաղութեան, զօրութեան ու զե-ղեցկութեան աշխարհ մը, որու վրայ գաղափար իսկ չունէր առաջ։ Աստուած կ'ըլլայ անոր լա-ւագոյն, ամենախանդակաթ ու ամենասիրելի բարեկամը։

Սակայն կամքի չար դարձուածքով մը մարդս կը հակի մերժել այս բանաւոր ու բարե-բաստիկ ընթացքը եւ, իր աննչան կամքը ցցե-լով ընդդէմ ամէն բանի որ բարի է տիեզերքին մէջ, անհուն կորստեան ենթարկուիլ։ Կ'ուզէ որ Աստուած կերպով մը դադրնկէց ըլլայ եւ ինք կամ իր ձեռագործ մէկ կուռքը գրաւէ անոր տեղը։

Անզգամը իր սրտին մէջ ըսաւ թէ Աստուած չկայ։ Եթէ այս խօսքը բառական յաճախ ու բա-ւական բարձրաձայն կրկնուի, կարգ մը մարդիկ այնքան յիմար են որ կը հաւատան թէ ճշմարիտ է։ Սակայն մարդուս միտքն այնպէս չինուած է որ իրօք յիմար ըլլալու է ան որ կրնայ այսպէսի յուրտ բացատրութեամբ մը գոհ մնալ երկար ժա-մանակ։ Կեանքի պայքարներուն եւ յաւերուն մէջ քիչ մխիթարութիւն կ'ստացուի սա վարդա-պետութենէն թէ առանց Աստուծոյ տիեզերքի մը մէջ կ'ապրինք։ Ուստի չան ի գործ կը դրուի իմաստասիրութիւն մը գտնել, որ բանաւոր ե-րեւցնէ այս վարդապետութիւնը։

Հին, հին ժամանակներէ ի վեր ամէնէն հա-սարակ փորձերէն մին եղած է ամբողջ դժուա-րութենէն ազատիլ, փոխանակ Աստուած չկայ ըսելու, ամէն բան Աստուած է՝ ըսելով։ Հա-մայնաստուածութիւնը միշտ ժողովրդական աստ-ուածաբանութիւն եղած է այն մարդոց համար որոնց հաճելի չէ անձնաւոր Աստուծոյ մը գա-ղափարը։ Այս հայեացքը չատ մխիթարական է մարդուն ամբարտաւանութեան եւ յանձնապաս-տանութեան համար, եւ որովհետեւ ուղիղ չուղիղ բարոյական ամէն խնդիրներ կը մերժէ, կրնայ ի սպաս դրուիլ այնպիսիներու որոնք կ'աշխատին ազատիլ պատասխանատուութեան եւ յանցանքի բեռէն։ Այս եղած է դարերով Հնդկաստանի ընդհանուր աստուածաբանու-թիւնը։ Անոր պատուղները ամէնէն աւելի կըր-նանք այդ երկրին մէջ տեսնել։ Եւ պէտք է զայս ի հաշիւ առնել երբ նկատենք առե-րեւոյթս գեղեցիկ այն խորհուրդները որոնք չաճախ արտայայտուած են հոն անոր ազդեցու-թեան տակ։ Անգլիացի եկեղեցական մը որ վերջերս Հնդկաստան գնաց՝ կը պատմէ թէ ի-րիկուն մը ուսեալ դատաւորի մը հանդիպեցաւ, որ Հնդիկ ուղղափառութեան կատարեալ ներ-կայացուցիչ կը համարուի։ Ըսաւ անոր, «Ու-րախ եմ տեսնելուս համար մեկը, որ կրնայ ինձի ճշմարիտ ու համառօտիւ ըսել թէ ի՛նչ է Հնդկա-կան կրօնը։» Պատասխանեց թէ այն է սա վար-դապետութիւնը թէ մեկ Աստուած կայ եւ թէ մենք պարտիմք մեկզմեկ սիրել։ Բնականաբար, կ'ըսէ, պիտի մեկնէի սա տպաւորութեան տակ թէ Հնդկական կրօնն ու Քրիստոնէութիւնը իրարու չատ նման են։ Բայց իմ քովս նստած գտնուե-ցաւ միսիոնար բարեկամ մը, որ մեր խօսակ-ցութիւնը լսած ըլլալով դատաւորին դարձաւ և հարցուց. «Երբ մեկ Աստուած կայ՝ կ'ըսէք, անձնաւո՞ր Աստուած ըսել կ'ուզէք։» Դատա-ւորը «Ոչ» պատասխանեց։ «Ուրեմն կ'ուզէք ըսել թէ ամէն բաներ Աստուած են,» հարցուց

բարեկամս, եւ դատաւորը «Այո» պատասխանեց։ «Ուրեմն դուն ատոնցած ես,» չարաճճակեց բարեկամս, եւ դատաւորը «Այո» պատասխանեց համեստութեամբ։

Մենութիւնը (մենիզմ) համայնատուածութեան փիլիսոփայութիւնն է։ Կրնայ զանազան ձեւեր առնել, բայց ամէնը կը յանդի ասոր թէ միայն մէկ էութիւն կայ, միայն մէկ ակրզբունք գործօն, միայն մէկ պատճառ։ Բարի եւ չար, ուղիղ եւ ծուռ, մարդ, Աստուած եւ սատանայ, ամէնը մէկ եւ նոյն են։ Բարոյական խարխներ կը ցնդին, անձ կամ անձնականութիւն կ'անհետի։ Աստուած չկայ այլեւս։ Գործնականապէս միեւնոյն նշանակութիւնն ունին սա երկու ասացուածները. Աստուած չկայ, եւ Ամէն բան Աստուած է։ Անաստուածութիւն ու համայնատուածութիւն նոյն են։

Մենութիւնը այս երկրին մէջ այս կամ այն ձեւով հետզհետէ աւելի պիտի ներկայացուի մեզի մամլոյ եւ հրապարակախօսութեան միջոցով։ Եւրոպայի մէջ երկար ժամանակէ հետէ անհաւատութեան մեծ խարիսխն եղած է։ Պէտք է որ ճանչնանք զայն իր իսկութեամբ, որ է զԱստուած եւ մարդկային պատասխանատուութիւն մերժելու ձեռնարկ մը։ Բարոյական յառաջդիմութեան առջեւ արգելքէ աւելի բան մ'է։ Բարոյական ու հոգեւոր ինքնասպանութիւն է։ Պէտք է բերել զայն Քրիստոսի առողջարար վարդապետութեան քով, որպէս զի բոլոր իր մահաբեր գարշութեամբ յայտնուի եւ իրեւ պատրանք ու որոգայթ ճանչցուի։

ԽՕՍՔ ԵՒ ՈՉ ԼԵԶՈՒ

Մորհուրդը խօսքէն աւելի կարեւոր է։ Մէկը «իր սրտին մէջ ինչպէս կը մտածէ, այնպէս է։» Մարդիկ կան որ տասը լեզու կը խօսին, բայց արժանաւոր մէկ դաղափար իսկ չունին արտայայտելու։ Այն կրթութիւնը ամէնէն աւելի յարգի է որ մարգուս խորհիլ կը սորվեցնէ, խորհիլ յստակ, խորունկ ու կապակից դրութեամբ։

Մեր խօսքն աւելի կարեւորութիւն ունի քան լեզուն որու միջոցով կը խօսինք։ Իրաւ, լեզուներ կան որ ուրիշներէ աւելի ճոխ, աւելի ճշգրիտ եւ աւելի արտայայտիչ բառեր ունին։ Բնականապէս մենք մեր մայրենի լեզուն ամէն ուրիշներէ աւելի կը սիրենք։ Մեր պարտքն է խնամով մշակել զայն եւ լիովին իւրացնել բոլոր իր բազմազիմի կարելիութիւններով։ Սակայն անհունապէս աւելի լաւ է օտար լեզուով մը ճշմարիտ խօսիլ քան մեր լեզուով սուտ։ Աւելի նախամեծար է որ Հայ մը բարի եւ օգտակար խորհուրդներ յայտնէ օտար լեզուով քան թէ ոխի եւ աստելութեան խօսքեր խօսի իր լեզուով։ Ճշմարիտ ոչ մէկ Հայասէր կարող է անխոով դիտել Հայ լեզուի գործածումը ի նպաստ տգիտութեան, անբարոյութեան եւ անկրօնութեան։ Աւելի լաւ է երբեք Հայերէն չդիտնալ քան այսպիսի նուաստ դերի մը ծառայեցնել զայն։

Քու խօսքերէդ — ոչ թէ լեզուէդ — պիտի արդարանաս, եւ քու խօսքերէդ պիտի դատապարտուիս։

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔ

ԱՂՕԹՔ

Զ...օ... աղջիս և դեռահ...որ պաշտօն ընկալ ամենակալ, ամենամեծ Աստուած, է՛ո անապական և յերկնային խոսքանոք։ Մաքեա սո՛ր մեղ ղերդարո՛ւնեան և գնմասպո՛ւնեան ղայս ո՛ր. որ զնեղ ոդեիս լո՛սոյ և ոդեիս պո՛ւնդնեան, որպես գի է գալ ա՛ոստս երկնեղածո՛ւնեամբ վսեհասցո՛ւ գնեանո՛ր, և ա՛ռանց գայլակղո՛ւնեան կոպարեսցո՛ւ։ Զի դո՛ս ես օգնական և գրկիչ մեղ, և ո՛եղ վայելէ գա՛ուս, երկնասո՛ւնեան և պարգե այժմ և մեղս և յաւիտեանս. ամեն։

ՅԻՍՈՒՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԱԼՈՒՍՏԸ

Գալու քաներու վերաբերեալ մեծ բանասխօսութեան մէջ, որ արձանագրուած է առաջին երեք աւետարանիչներէն, երկու դէպք կը քննուի. Երուսաղէմի կործանումը եւ Յիսուսի միւսանգամ գալուստը։ Մինչ դիւրին չէ ասոնց միեսէն զանազանել Յիսուսի խօսքերուն

մէջ, թէեւ ընդհանրապէս որոշ է տարբերու-թիւնը։

Յիսուս ըստ սովորութեան գործնական նպատակ մը ունէր իր առջեւ։ Ջանադիր չեղաւ գոհացում տալ իր աշակերտներուն պարապ հետաքրքրութեան թէ ի՛նչեր պիտի ըլլային ապագային։ Իր պիտաւորութիւնն էր Երուսաղէմի կործանումն մասին նախապէս ազդարարել անոնց, որպէս զի երբ այդ բաները ըլլան՝ յանկարծակիի չգան, ոչ ալ արտաքին երեւոյթներէ խաբուին։ «Մի խռովիք, ահա առաջուընէ ըսի ձեզի։» Իր երկրորդ գալստեան մասին երկու դաս աւանդեց. Պատրաստ ըլլալ եւ հաւատարմօրէն ծառայել։

Քրիստոնեաներն ընդհանրապէս կը հաւատան Յիսուսի երկրորդ գալստեան։ Երբեմն կ'աղօթանայ եւ իր ոյժը բաւական կը կորնչցնէ այս հաւատքը, բայց յետոյ կ'արծարծի եւ կը բոցավառի Սբ. Գրոց աւելի խնամեալ ուսումով։

Տարբեր հայեացքներ կան երկրորդ գալստեան նշանակութեան նկատմամբ։ Յայտնի է թէ այս տարբերութիւնները պարկեշտ համոզումներէ կը բխին, եւ ոչ ոք իր տեսութիւնները ներկայացնելու է հրամայական եւ անկարեւիր ոճով։ Մանաւանդ ոչ մէկ Քրիստոնեայ ուրիշ Քրիստոնեայ մը դատապարտելու է՝ այս մասին չտեսնելուն համար այն մանաւանդ հաւատքը զոր ինք ունի։ Եթէ ոեւէ հարցի համար համակրելից ու թոյլատու ոգի պիտի ցուցուի երբեք, անշուշտ ասոր համար ցուցուելու է այնպիսիներու մէջեւ որոնք նոյն Մեծ Յոյսը ունին, թէեւ մանրամասնութիւններու մէջ իրարմէ կը տարբերին։

Յիսուս զգաց թէ Երուսաղէմի կործանումը մօտ էր, բայց իր երկրորդ գալստեան համար ոչ ոքու ըսաւ թէ իրեն յայտնի չէր Թուականը։ Մեր Տէրը, մինչ երկրի վրայ էր, հաւատքով կը քալէր եւ ոչ թէ երեւոյթով, եւ գիտէր միայն ինչ որ իրեն կը յայտնուէր Հօրմէն։ Բայց իր աշակերտներուն սաչափ հաւատաց թէ մեծ վախճանը կրնայ չատ հեռու ըլլալ, եւ թէ իրեն հետեւողները կրնան հարկադրուիլ երկար ապասման համար պատրաստութիւններ տեսնելու։ «Երբ լսէք պատերազմներ եւ պատերազմներու լուրեր, մի խռովիք, վասն զի պէտք է ըլլալ, բայց դեռ վերջը չէ։» «Ազգ ազգի եւ թագաւորութիւն թագաւորութեան դէմ պիտի յարձակի, եւ տեղ տեղ սովեր ու երկրաշարժներ պիտի ըլլան։ Բայց ասոնք ցաւերուն սկիզբն են։» «Սբ. Աւետարանը բոլոր ազգերուն վկայութիւն ըլլալու, եւ անկէ ետեւ վերջը պիտի գայ։»

Յիսուսի գործնական յորդորը սա երկու խօսքով կ'ամփոփուի. Արթուն կեցէք, Պատրաստեցէք։ Տասը Կոյսերուն առակով առաջինը կը չեշտուի, Տաղանդներուն առակով ալ երկրորդը։

Յիմար կոյսերը իւղ ունէին քիչ մը ժամանակի համար եւ, եթէ փեսան իրենց ակնկալածին չափ կանուխ գար, շատ լաւ պիտի ըլլար իրենց համար։ Սակայն պատճառով մը յապաղեցաւ ան եւ իրենց իւղի պաշարն սպառեցաւ, ու երբ գնել գացին, փեսան եկաւ, դուռը փակուեցաւ եւ իրենք չկրցան ներս մտնել։

«Ուրեմն արթուն կեցէք, վասն զի ոչ օրը գիտէք, ոչ ժամը։ Երկար սպասման պատրաստուեցէք եւ մի թողուք որ թուլնայ ձեր ակնկալութիւնը կամ նուազի ձեր եռանդը։» Յիսուսի անգիր խօսքերէն մին է ըստ Յուստինոսի եւ Կղեմէսի, «Ի՛նչ վիճակի մէջ որ գտնեմ ձեզ, անոր համեմատ պիտի դատեմ։» Ուրեմն պատրաստ եղէք, նոյն իսկ ձեր քունին մէջ, որպէս զի եթէ յանկարծակի գայ պիշերային պահերուն մէջ, ձեր արթնութեան առաջին խորհուրդները անոր վրայ ըլլան եւ ընթրիքին երթաք անոր հետ։

Տաղանդներուն առակով կ'ուսուցուի ժրաջանութեան անհրաժեշտութիւնը տանուտէրոջ վերադարձին սպասելու միջոցին։ «Գործ տեսէք մինչեւ որ ես գամ։» Արքայութեան Աւետարանը պիտի քարոզուէր բովանդակ աշխարհի։ Աշակերտներն հետեւապէս աւետիսը տանէն արարածի քարոզելով լաւագոյն պատրաստութիւնը պիտի տեսնէին զայն ողջունելու ու անոր գալուստը փութացնելու։ Միւսանգամ գալստեան ժամանակին անստուգութիւնը ուժգին գործունէութեան պատճառ ըլլալու է։ Գործը մեծ է, ժամանակը չատ կարճ կրնայ ըլլալ։ Սբ. Օգոստինոս կ'ըսէ, «Վերջին Օրը ծածուկ պահուած է որպէս զի ամէն օրեր յարգուին։»

Այս առակով կ'ուսուցուի նաեւ թէ համառատութեան եւ գատաստանի մեծ օրը մարդիկ պիտի վարձատրուին ոչ այնչափ իրենց ըրածին համար որչափ իրենց հաւատարմութեան ու նախանձաւորութեան համար, եւ պիտի պատժուին ոչ թէ որովհետեւ չյաջողեցան այլ որովհետեւ չաշխատեցան։ Կը սորվինք նաեւ թէ

վարձքը զոր Տէրը իր հաւատարիմ ծառաներուն պիտի տայ՝ աշխատութենէ ազատ արձակուած չէ, այլ աւելի ընդարձակ ու բարձր ծառայութեան պատեհութիւն։ «Ամէն ունեցողին պիտի տրուի, ու պիտի աւելնայ։» Եւ անհաւատարիմներուն պատիժը պիտի ըլլայ որ պիտի կորսնցնեն քիչն ալ զոր արդէն ունէին, եւ ուրիշ ոչինչ պիտի ստանան։ Անօգուտ, մերժուած ծառաներ։

Երկրորդ գալստեան վրայ մեր տեսութիւնն ի՛նչ ալ ըլլայ, ամէնուս պարտականութիւնը նոյն է. Արթուն կենալ եւ գործել, Աւետարանը քարոզել եւ անոր համեմատ ապրիլ։

ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՈՉԽԱՐԸ, ԿՈՐՍՈՒԱԾ ԴՐԱՄԸ

(Կիրակնօրեայ Դպրոցի Դաս, Ապրիլ 26)

Ղուկ. ԺԹ. 1—10

Փարիսեցիները գայթակղեցան Յիսուսի այնքան բարեկամ ըլլալուն համար մաքսաւորներուն ու մեղաւորներուն։ Անոնց տրտունջին էր. «Ասիկա մեղաւորները կ'ընդունի, ու անոնց հետ կ'ուտէ։»

Այս տրտունջին ի պատասխանի Յիսուս իր դիրքը բացատրեց ու պաշտպանեց Կորսուած Ոչխարին, Կորսուած Դրամին եւ Կորսուած Որդիին առակներով, որոնց երեքն ալ Ղուկասի այս գլուխն մէջ կը գտնուին։ Յիսուս այդ առակներով կը ցուցնէ թէ ինչ որ Փարիսեցիներուն անախորժ էր՝ երկնից մէջ ախորժելի էր, ինչ որ իրենք գայթակղութիւն ու ամօթ կը համարէին՝ ուրախութիւն կը պատճառէր հրեշտակներուն եւ Աստուծոյ սրտին։ Ինչո՞ւ Յիսուս ուրիմն ուրախութիւն չտար իր երկնաւոր Հօր։ Ինչո՞ւ չտանք մենք ալ։

Յիսուս ըստ սովորութեան կեանքի հասարակ փորձառութիւններէն մին առաւ իբրեւ նիւթ իր առակներուն։ Ո՞վ չգիտեր յարդի բանի մը կորսուհան պատճառած ցաւը, եւ ուրախութիւնը որ կ'զգացուի երբ գտնուի այն։ Աստուծոյ համար բանը ճիշտ նոյն է։ Ան կը ցաւի մարդոց մեղքերուն վրայ եւ կ'ուրախանայ երբ կ'ապաշխարեն ու իրենց տունը կը վերադառնան։

Կորսուած Ոչխարի առակին մէջ ոչխարին լոկ արժէքը չէր որ հովիւին անձկութիւն պատճառեց։ Այլ, ամէն աւելի, խեղճ կորսուած կենդանիին թշուառ վիճակը եւ վտանգն էին որ ի գութ չարժեցին զայն։ Բայ ասոի, հովիւը չէր կրնար հանդիստ ըլլալ ցորչափ ժամանակ իր հօտը լման չըլլար։ Կորսուած Դրամին առակով կը չեշտուի կորսուած առարկային արժէքը։ Կինը չէր կրնար իր ունեցածին մէկ տասներորդին կորստեան հանդուրժել։ Ինչ որ ամէնէն դէշն է, լման չէր իր դրամի չարանը զոր սովոր էր գլխուն կամ վզին վրայ կրել։ Կորսուած դրամը մասնաւոր արժէք մը ունէր, վասն զի չարանի մը կը պատկանէր։

Մարգս կրնայ կորսուիլ տգիտութեան, նախապաշարումի, աչխարհային հաճոյքներու, գործերու, անբարոյութեան, հպարտութեան, սուտ յոյսերու, սուտ կրօնի, կամ մեղքի բազմազան տեսակներէն ոեւէ միոյն մէջ, կորսուիլ, բացարձակապէս կորուստի բարիին եւ Աստուծոյ համար։ Քրիստոսէ հեռու մնալով բոլոր մարդիկ կը կորսուին այսպէս։ Մի ըսէք. «Աստուած ողորմած է, հարկաւ բան մը պիտի ըլլայ եւ մենք արքայութիւն մտնենք։» Բան մը ուղած է արդէն, եթէ Քրիստոսի մէջ չէք։ Սկսած էք կորսուիլ, եւ այս պիտի չարունակէ մինչեւ վերջը կամ մինչեւ որ ձեզ գտնէ տակ Քրիստոս։

Այս առակներով կը չեշտուի գտնելուն ուրախութիւնը։ Մաքսաւորները եւ մեղաւորները ուրախացան իրենց գտնուելուն համար։ Զգած էին անոնք իրենց նախորդ չար կեանքը եւ փրկչին կը հետեւէին։ Յիսուս ուրախացաւ անոնց առինքն սիրոյն եւ անոնց փոխուած սրտերուն համար։ Հրեշտակներն ուրախացան, երկնաւոր Հայրը ուրախացաւ, ուրախութիւն ամէն տեղ։

Կորսուածը վնտռտիլ ու փրկել — ահա այն մեծ գործը որու կը հրաւիրէ Աստուած ամէն անհատ Քրիստոնեայ, ամէն կիրակնօրեայ դպրոց, ամէն եկեղեցի։

Արդի Քրիստոնէութիւնը կը ջանայ քայլ մը եւս յառաջ երթալ եւ մարդիկը գտնել երբ դեռ չեն կորսուած, կամ գէթ չատ չեն մոլորած։ Շատ աւելի ադահով է հօտը այնպէս խնամով պահպանել որ ոչխար մը չմոլորի քան կորսուելէն ետեւ զայն վնտռտիլ անապատին մէջ։ Մեր դրամները ամբար լարի մը վրայ այնքան լաւ հաստատուելու են որ անոնցմէ ոեւէ մէկուն

անկարելի ըլլայ խնալ ու կորսուիլ։ Սովորա-
կանէն աւելի ուշադրութիւն ընծայելու ենք
չարին արգելման։ Նայելու ենք որ մեր զա-
ւակները իրենց մանկութենէն սկսեալ Տէրոջը
վարժութիւնով ու խրատով մեծնան։ Ջանալու
ենք այն օրը մօտեցնել, երբ ոչ եւս պիտի ըլլայ
կորսուած ոչխար կամ կորսուած դրամ և երբ
ընտանեկան ու եկեղեցական չրջանակը միացեալ
պիտի ըլլայ և ամբողջ։

ՏՂԱՅՈՑ ԷՋ

ՍԻՒԱՄ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՈՒ ՅԱԽ ԺՈՂՎՈՂՆԵՐԸ

(ՄՆՈ ՊԱՊԻՆ ՉՐՈՑՑՆԵՐԸ)

ԳԷՈՐԳ-ՄԵՍՐՈՊ

Ս.

Մնօ Պապին չուրջը դարձեալ հաւաքուեր
էին տան փոքրիկները։ Անհամբեր կ'սպասէին
անոր պատմութեան։ Այսօր Տաթիկն ալ եկեր
նստեր էր Պապիկին քով։

— Տաթիկ ջան, այսօր ալ դուն հէքեաթ
մը պատմէ, գոչեց Վանիկը։

— Այո, այո, դուն ալ պատմէ, ձայնակ-
ցեին Շուշանիկն ու Հռիփիկը։

— Ես մէկ ուրիշ օր կը պատմեմ, պատաս-
խանեց Տաթիկը. ասացէք որ Պապիկը ձեզի
պատմէ «Յախ Ժողվողներուն» պատմութիւնը.
ան չատ լաւն է։

— Պատմէ, Պապիկ ջան, աղաչեց Վա-
նիկը։

— Այ, պատմէ, «Յախ Ժողվողները», խնդրեց Նաղիկը։

— «Յախ Ժողվողները» կ'ուզենք, Պա՛պիկ
ջան, հաստատեց Գարիկը (Գարեգին)։

— «Յախ Ժողվողները,» «Յախ Ժողվող-
ները» գորգոռացին ամէնքը։

— Տէ՛, լա՛ւ, լո՛ւռ կեցէք. Մնօ Պապիկը
կարեց անոնց խօսքերը։

Ամէնքը լուեցին. Պապիկն սկսաւ պատմել։

*
* *

Կար չկար Թագաւոր մը կար։ Ատ Թագա-
ւորին անունն էր Սարիւ արքայ։ Ան չատ կը սի-
րէր որսի երթալ։

Օր մը կանչեց որսապետը, կանչեց բազէա-
կիրը, թակարդ լարողներուն պետը, բարակնե-
րու, քերթէններու պետը և ըսաւ անոնց.

— Պատրաստուեցէք, հեռու տեղ որսի
պիտի երթանք։

Պատրաստութիւնները չուտով տեսնուեցան.
ամէնքը մէկ ճամբայ ինկան։

Գացին, գացին, քիչ գայլ՛ին, չա՛տ գա-
ցին, հասան մեծ անտառ մը։ Թակարդ լարող-
ները և որսկան շուները խումբ խումբ բաժ-
նուեցան ու զանազան կողմերէ անտառը մտան։

Սարիւ Թագաւորը բազէակիրին հետ և ու-
րիշ մէկ երկու իշխաններու ընկերակցութեամբ
մէկ կողմէն մտան անտառ։ Բազէակիրը մեծ
իշխան մըն էր. ան ձեռքը բռնած էր երկաթ
ձող մը. ձողին ծայրը խաչաձեւ էր. խաչաձեւ
երկաթին վրայ թեւերուն վրայ կեցած էր
հսկայ բազէ Թռչուն մը, կոր քթով, սուր ճան-
կերով, հեռատես աչքերով։ Բազէն երբեմն եր-
բեմն թեւերը կը թափահարէր. կ'ուզէր թռչիլ,
բայց բազէակիր իշխանը ձայն մը կը հանէր, կը
սաստէր Թռչունը, որ հանդարտ մնար։ Բազէն
ընտանի էր. ան պզտիկ, ձագ եղած ատեն
բռնած ու մեծցուցած էին. որսի ժամանակ թող
կու տային որ Թռչի և պահուտած որսերը երե-
ւան հանէ։

Ելան բաւական բարձր լերան մը վրայ,
ուրկէ չատ հեռուները կրնային տեսնել։ Տեսան
բարակներն ու քերթէնները որ իրենց առաջնորդ-
ներուն հրամանին վրայ մտեր էին թուփերուն
ու ծառերուն մէջ, կը փնտռէին որսեր, երկներ։

Ընտիր ու խելացի բարակներէն մէկը, որ
որսի շուներուն մէջ ամէնէն ճարպիկն էր, թա-
գաւորին առջեւէն դատկեց մտաւ թուփերուն
մէջ, հոտոտեց իր դունչովը, յանկարծ իր առ-
ջեւի թաթին մէկը վեր վերցուց, իր գլուխն
վեր, վայրկեան մը կանգ առաւ և մտաւ թանձր
մացառի մը մէջ։ Թագաւորը պատրաստեց իր
նետը։ Մէկէն մացառին մէջէն դուրս ցատկեց
եղնիկ մը, չուներն ալ ետեւէն։ Սարիւ Թագա-
ւորը լաւ նշան կ'առնէր. քաշեց նետը և սպան-
նեց երէն։

Բարակը վազեց անշնչացած եղնիկին մօտ,
խածաւ անոր ականջէն ու ցրցքնեց։ Երբ տե-
սաւ որ անշարժ մնաց, վազեց Թագաւորին

մօտ, փաթթուեցաւ անոր ոտքերուն ու կը լա-
ղէր անոր կօշիկները։

— Լա՛ւ, լա՛ւ, ապրի՛ս, Սլաք, ըսաւ Սա-
րիմ Թագաւորը, չունին պլուխը չոյելով։

Ասպա բազէակիր իշխանին դառնալով ըսաւ.

— Վա՛չէ, Թող տուր բազէն, հոս չատ
երէ պիտի ըլլայ, այնպէս կ'երեւի։

Իշխանը ճիչ մը հանեց և Թող տուաւ բա-
զէն, որ մէկէն Թռաւ երկինք, բարձրացաւ,
բարձրացաւ, աներեւոյթ եղաւ։

Ցանկարծ վերահին երեւցաւ, իջաւ մօտե-
ցաւ Թագաւորին ու բազէակիրին մօտ, Թեւերը
լարած հանդարտութեամբ եկաւ կանգնեցաւ իր
երկաթէ ձողին վրայ։ Երկու երեք անգամ Թափ
տուաւ իր Թեւերուն, դարձեալ բարձրացաւ,
այս անգամ ոչ արագ կը Թռչէր և ոչ բարձրէն։
Սկսաւ դէպի բլուրն ի վար, ընդարձակ հովիտը
Թռչիլ։

— Բլուրն ի վար երթալու ենք, արքայ,
ըսաւ բազէակիր իշխանը. բազէն հոն բան մը
տեսած է, կ'երեւի որս և լաւ որս կայ հոն։

— Երթա՛նք, ձայնեց Թագաւորը, և ա-
մէնքը չարժուեցան դէպ ի հովիտը։ Բազէն ա-
տեն ատեն կանգ կ'առնէր ձողին վրայ և եր-
բեմն կը Թռչէր, մրչտ ճամբայ գուշնելով։

Հասան սարի լանջքին։ Բազէն վեր Թռաւ
երեք անգամ և ուղիղ իջաւ վար։

Կանգ առին ամէնքը։ Սկսան չունչերնին
բունել, ձայն փնտռել, մացառներուն, Թուփե-
րուն մէջ, հեռուն նայիլ, տեսնելու համար բա-
զէին տեսած որսը։

— Լա՛ւ, չշնչեց Թագաւորը, այս կողմէն
ձայն կ'առնեմ։

Լռեցին։ Իրօք այդ կողմը ձայն կար. խշըր-
տոց մը, չշնկոց մը կար։ Դէպ ի ձայնին կողմն
ուղղուեցաւ Թագաւորը, նետը միշտ պատրաստ
բռնած։

— Զարմանալի բան, յանկարծ ըսաւ
ինքնիրեն, մարդու ձայնի կը նմանի։ Բիչ մըն
ալ գնաց, տեսաւ երկու մարդ, այր մը և կին
մը, որ իրարու հետ կը խօսակցին։ Աւելի ևս
մօտեցաւ։ Կեցաւ հասա ծառի մը տակն։

Երկու գիւղացիներ էին անոնք, երկու ա-
մուսիններ, որ անտառ եկեր էին ցախ ժողվե-
լու։ Կ'երեւի լեռան լանջքին վրայ չինուած
գիւղի բնակիչներէն էին։

— Այս բոլոր չարչարանքը ձեր պատճառով
է որ կը կրենք, ըսաւ գիւղացին իր կնոջը, մէկ
կողմէն կացինը հատ չոր ճիւղի մը զարնելով,
զայն ճեղքելու համար։

— Ինչո՞ւ մեր պատճառովը պիտի ըլլայ ե-
ղեր, պատասխանեց կինը, որ Թափած մանր
փայտերն ու չոր ցախերը կը ժողվէր։

— Եթէ Եւան խաբուած չըլլար, մենք հի-
մակ այս չարչարանքները չէինք քաշեր։

— Ադա՞մն ինչու խաբուեցաւ. Թող կնոջը
չհետեւէր, Թող խրատ տար Եւային որ այդ
փորձանքին մէջ չիյնային։

Թագաւորը, որ լսեր էր անոնց այս խօս-
քերը, երեւան ելաւ և բարեւեց զանոնք։ Գիւ-
ղացիները նախ զարմացան ու վախցան, բայց
երբ տեսան որ ձլնաս հասցնող մէկը չէ, հան-
դարտեցան. որսորդ կարծեցին։

— Ի՞նչ կը վիճաբանիք, հարցուց Թա-
գաւորը։

— Մեր կրած նեղութիւններուն վրայ կը
խօսէինք, պատասխանեց գիւղացին։ Կնոջս
կ'ըսէի Թէ, եթէ Եւան չխաբուէր, մարդիկ այս
նեղութիւններուն մէջ չէին իյնար։

— Կ'ուզէ՞ք երջանիկ և հանգիստ ապրիլ,
հարցուց Թագաւորը։

— Ո՞վ չուզեր, վրայ բերաւ փայտահատը։

— Լա՛ւ, ես մեծ և գեղեցիկ պալատներ
ունիմ, ընդարձակ պտղատու պարտէզներ ու
ծաղկանոցներ ունիմ, անոնց մէջ չատրուան-
ներ, աւազաններ բաղմաթիւ են և գոյնզգոյն
ձկներով լեցուն. կ'ուզէ՞ք որ ձեզ իմ մօտ տա-
նիմ, և ձեզ կերակրեմ։ Դուք անմեղ և բարի
մարդեր կ'երեւիք. ինչո՞ւ պարապ տեղը չար-
չարուիք ու նեղուիք. կու գա՞ք ինծի հետ։

— Կու գանք, պատասխանեցին երկու գեղ-
ջուկները, բոլորովին զարմացած։

— Մէկ պայման կ'առաջարկեմ, ըսաւ Սա-
րիմ Թագաւորը. դուք աշխատանք չպիտի ու-
նենաք, հանգիստ պիտի ապրիք. պիտի զբօս-
նուք, ձեր ուզած կերպով կեանք պիտի անցը-
նէք. միայն իմ խօսքէն դուրս չպիտի ելնէք։
Եւային ու Ադամին նման անհնազանդ չպիտի
ըլլաք։ Կ'ընդունի՞ք։

— Կ'ընդունինք, գոչեցին գիւղացիները։

— Լաւ ուրեմն, հետեւեցէք ինծի, ըսաւ
Սարիմ Թագաւորը և երկու չինականները տա-
րաւ իրեն հետ։

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՒ

ԳԸԶԸԼՊԱՇՆԵՐՈՒ ԱՂԱՆԴԻՆ

Ծ Ն Ո Ւ Ն Դ Ը

ՏՈՔԹ. Ն. ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ

—

5. *Թոնդրակեցիք*

Թոնդրակեցւոց աղանդը ծնունդ առած է Թ. դարու կիսուն ի Թոնդրակ աւանն Ապահունեաց. սա Պաւղիկեանութեան չարունակութիւնը կը համարուի։

Այս աղանդի հիմնադիրն օտարք Սարգիս կ'անուանեն եւ Գաղատիոյ Սնիս գաւառակին Տարիա քաղաքին մօտ ծնած. 801ին արդէն կը քարոզէր ան եւ 834ին սպաննուած է. իսկ ազգայինք զայն Սմբատ անուն Ծաղկոտն գաւառի Զարեհաւան գիւղի բնիկի մը կը վերագրեն, որ եկած է Ապահունեաց Թոնդրիկ կամ Թոնդրակ գիւղն ըրած է իր վարդապետութեան կեդրոն, եւ կը քարոզէր յատուկ Յովհաննէս Ովայեցւոյ (833—855)։ Ընդհանրապէս ասոնք տարբեր անձնաւորութիւններ կը համարուին, սակայն Հ. Բ. Սարգիսեան միեւնոյն անձը կը կարծէ, եւ հալածմանց հեռեւանօք կեդրոն եւ անուն փոխած։

Գրիգոր Նարեկացի իր «Թուղթ առ Ուխտն կճաւայ վասն կարծեաց անիծելոցն Թոնդրակեանց»ի մէջ տուած է անոնց վարդապետութիւնը, յորմէ կը տեղեկանանք թէ անոնք Հաղորդութիւնը հասարակաց կերակուր կ'անուանէին. մկրտութիւնը ջուր ինչ լուալեաց կը կոչէին. կը մերժէին ամուսնական պսակը եւ կ'ըսէին թէ բաւ է որ ամուլք զիրար սիրեն, «Աստուած սէր է եւ զսիրով միաւորիչն կամի եւ ոչ պսակաւ.» Եկեղեցւոյ նուիրապետութիւնը կը մերժէին, եւ առանց ձեռնադրուելու կը քահանայագործէին. Խաչը չէին յարգեր. Աստուածոյ եղած զոհերն ու նուիրումներն կը ծաղրէին. աղօթից առթիւ ծնրադրութիւնը աւելորդ կը համարէին. կիւրակի օրերը սուրբ չէին համարեր. մեղնէութիւնը արգիլուած չէր անոնց համար. իրենց աղանդապետը (Սմբատ) Բրիտաոս կ'անուանէին եւ զայն ու անոր աշակերտներն իրենց կենաց ապաւէն կ'ընդունէին։ Գրիգոր Նարեկացին իր այս թուղթովը կը հասկցնէ թէ անոնց ամբարչտութիւնէն քիչեր միայն (անչուշտ գլխաւորներն) յիշատակած է (1)։

Ա. Լաստիվերտացի չյանդգնիր նկարագրել անոնց արարքները, զայնս «կարի աղտեղի» կ'անուանէ։ Դր. Մագիստրոս իր կէ. Թղթոյն մէջ վոքր ինչ կը պարզէ անոնց վարդապետութիւնը։ «Ցայսմի եւ ոչ խարութիւնք արանց եւ կանանց և ոչ ընտանեաց։» Այսինքն իրարու կանանց հետ խառնակութեանց յարաբերութիւնք ներելի էին։

Ա. Ինչպէս կը տեսնուի Թոնդրակեցիք Քրիստոնէական եկեղեցւոյ և ոչ մի խորհուրդը կ'ընդունէին, ոչ Երրորդութիւն եւ ոչ մի մատեան կը յարգէին, եւ այս աշխարհի կեանքէն դուրս բան մը (հանդերձեալ կեանք) չէին ընդուներ, ոչ մեղք կար, ոչ պատիժ եւ ոչ ալ հոգւոյ անմահութիւն։

Սմբատ չատ վարպետ ու ճարտասան էր, չուտով սիրեց Թոնդրակայ եւ չրջակայից ժողովրդեան մտաց վրայ, եւ ըստ Գր. Նարեկացւոյ նոյն իսկ ի հարկին իր հետեւորդները կը բանտարկէր կ'աքսորէր, անոնց նորածին զաւակները խեղդել կուտար, ամուսնացեալ կիներու այլոց հետ յարարերելու հրաման կ'ընէր (զի կանայք հասարակաց էին), միանձնեայ կոյսեր իր աշակերտաց պղծել կուտար, գեղանի պատանիներ օտարաց կը վաճառէր։ Բնականաբար այս ամէնը Ներսէսի չափի լինէին եթէ երբէք սիրող իշխանութեան (Հաղարացւոյ) պաշտպանութիւնը վայելած չըլլար. եւ արդարեւ

(1) *Մեզ այնպէս կը թուի թէ Դ. Նարեկացի հետաւորմօրէն ներկայացուցած չէ Թոնդրակեանց վարդապետութիւնը. Ջանադիր եղած է աւելի յոռի նկարներով պատկերել, որպէս կը կատարուի ատենօրէն սերած աղանդաւորաց (Արխվայցւոց) վարդապետութեան քննութենէն։*

Գր. Նարեկացիի ինչ ինչ խօսքերէն այնպէս կը հասկցուի թէ ի Թոնդրակ կար եւ ատրուշան, զոր Հ. Ալիշան հրատարակի խառնարան կը կարծէ։ Գուցէ ատով կը ցացատրուի զիւղին Թոնդրիկ կամ Թոնդրակ եւս կոչուիլն, եւ հոն կրակապաշտութիւն կար արդէն, եւ առ այդ Սմբատ այդ տեղն ընտրած է իբր կեդրոն իր աղանդին, ուր կրակապաշտութիւն ալ տեղի կ'ունենար։

ստէպ կը տեսնանք որ Հայկարաց իք ուժ կու տային անոնց գործունէութեան։

Այս աղանդը տարածուեցաւ եւ այլուր. Թուլայլ (2) եւ Խնուս (3) անոնց երկրորդական կեդրոններն եղած են. Արարատայ եւ Տարօնի մէջ եւս տարածուած կը տեսնենք դանոնք։

Յովհաննէս Ովայեցի կաթ. (833—855) կռուեցաւ անոնց հետ, Անանիա Նարեկացի գրեց անոնց դէմ երկու գիրք (4) եւ հաւատաքննութեան տեսութիւններ հաստատուեցան ի Հայս։ Կըճաւայ ուխտի (5) վանականներն անոր յարած կը թուին, որոց մեծաւորին գրեց Գր. Նարեկացի (6)։

Ժ.Ա. դարու սկիզբը Հարք գաւառի սրբակրօն Յակոբ եպս. կ'ընդունի Սմբատայ վարդապետութիւնը։ Իրեն կը հետեւին իր հօտէն չատեր (7), եւ կը սկսի իր վիճակը ըստ այդ աղանդի կառավարել։ Այս դէպքը մեծ յուզում յառաջ կը բերէ ի Հայս եւ ամէն կողմ կրօնականն վէճ ու կռիւ անպակաս էին։ Յակոբ եպիսկոպոս երկիցս կրօնական տեսանի առջեւ գտաստանի ենթարկուեցաւ, սակայն կրցաւ վարպետութեամբ ազատիլ։ Սարգիս Սեւանցի կաթողիկոսը (992—1016) առ այս կը գումարէ եկեղեցական մի ժողով՝ Հարքի մէջ (1002) (8), ուր բանի կը բերուին Յակոբ եպս., որ կը դատապարտուի, կարգէ ու աստիճանէ կը զրկուի, աղուհացողմ (9) կը խարանուի ճակտին ու զայն ժողովրդեան մէջ կը պարտաւորին հայհոյանակաբար։ Կարգալոյծը Յունական Հայաստանի բաժինը կ'անցնի, անկէ ալ հալածուելով կ'երթայ ի Թոնդրակ եւ ապա Մուշքարղին։ Այսպէսով վերջ գտած կը թուի այս աղանդը Հարքի մէջ։

Ըստ Ա. Լաստիվերտացւոյ այդ աւետները կունձիկ անուն արեղայ մը Մանանաղեայ Շիրակի բերդաքաղաքին մէջ հաստատուելով՝ Թոնդրակեան վարդապետութիւնը սկսաւ քարոզել։ Սա իրեն հետեւող ունեցաւ ի մէջ այլոց Հրահուշ անուն աղնուական տիկինն եւ եղբայրը Վէրվէռ իշխանը։ Մանանաղեայ մէջ չատ տարածուեցաւ այս աղանդը, սակայն Բիւզանդիոնի կողմանէ ղրկուած Եղիազար գատաւորն անոնց որջը հիմնայատակ ըրաւ (1005)։

Գր. Պահլաւունի (Մագիստրոս) 1048ին աւետներն Միջագետայ, Վասպուրականի եւ Տարօնայ Դուքս անուանելով՝ ղղջմամբ մայրենի եկեղեցւոյ դիրկը դարձող աղանդաւոր երկու նախկին քահանաներէ տեղեկանալով Թոնդրակեանց վարդապետութիւնը (1050) գրեց Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսին (որ ի Բիւզանդիոն կը գտնուէր) եւ իր վեհապետին՝ Կոստանդին Մոնոմախի արքային, եւ հրաման ուզեց դանոնք հալածելու, ու ատացած հաճութեան վրայ գործի ձեռնարկեց, ու իրենց աղանդին վրայ յամառողներն իր իշխանութեան սահմաններէն դուրս հանեց, կործանեց անոնց կեդրոնը՝ Թոնդրակ պիւռն, եւ հալածեց Ղազար անուն առաջնորդին ու ժողովարանուն տեղւոյն վրայ չինեց Սբ. Գէորգ եկեղեցին։

Այս առթիւ հազարէ աւելի աղանդաւորներ իրենց մայրենի եկեղեցւոյ ծոցը դարձան։ 1051ին կը գումարուի Հարքի Բ. ժողովը, ուր նզովք կը կարդացուի Թոնդրակեան աղանդաւորաց մասին, եւ ուր կ'առաջարկուի Բջնոյ Եփրեմ եպիսկոպոսէն մկրտել մայր եկեղեցւոյ ծոցը դարձող աղանդաւորները։ Գրիգոր Մագիստրոս իրենց վարդապետութեանց մէջ անդրդուելի մնացող աղանդաւորաց դէմ հալածանք հանեց։ Ասոնցմէ ոմանք ապաստանեցան Աասրուոյ կաթողիկոսի քով՝ իբր զրպարտեալներ, այլք ի Մեծ Հայս։ Գր. Մագիստրոս գրեց Աասրուոյ կաթողիկոսին (10), զգուշացնելու զայն անոնց խաբեպատիր խօսքերէն. եւ տեղեակ նալով թէ ի Թուլայլ եւս կան այս աղանդաւորներէն՝ գրեց Թուլայլի առաջնորդ Սարգիս Թոնդրակեցիին (11)։ Այս աղանդաւորները գան-

(2) Հաւանաբար Ամասիոյ եւ Եւդոկիոյ մէջտեղի այսօրուան Թուրխալ աւանն է։

(3) Խնուսի աղանդը միորը ինչ տարբեր էր եւ աւելի Մանիքեցո-Բիւն կ'անուանուէր։

(4) Այս գրքերէ մին կորսուած է ըստ Հ. Բ. Սարգիսեանի, իսկ միւսը «Դիրք խոստովանութեան» հրատարակուած է «Արարատ» հանդէսի 1892 Յունուարի թիւին մէջ։

(5) Այս վանքը կը գտնուէր Մոկաց գաւառին մէջ։

(6) Այս թուղթը հրատարակած է Հ. Բ. Սարգիսեան Վենետիկ 1893։

(7) Ա. Լաստիվերցի գլ. ԻԲ. եւ ԻԳ.

(8) Սա Հարքի ժողով կ'անուանի։

(9) Կ'երեւի թէ աղուհացի պատկեր կրող երկաթ մը տաքցնելով այսպիսի աղանդաւորներու ճակատը անով կը խարանէին։

(10) Թուղթք Գր. Մագիստրոսի, Թուղթ կղ. Հրատարակութիւն Կ. Կոստանդնեանց. Ալեքսանդրաբոլ 1910։

(11) Թուղթ կղ. Գր. Մագիստրոսի։

գատեցան Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսին Գր. Մագիստրոսի իրենց դէմ յարուցած հալածանաց համար, որու անչուշտ կարեւորութիւն չտուաւ Հայրապետը, եւ չնորհիւ Գր. Մագիստրոսի ջանից վերջ գտաւ այս աղանդը։

Այս աղանդն, որ սկսած էր Յովհ. Դ. Ոսկեբերանի կաթողիկոսի օրով, վերջ կը գտնէ Պետրոս Գետադարձի ժամանակ. եւ ինչպէս կ'ըսէ Գր. Մագիստրոս՝ 13 կաթողիկոսներ (12) ասոնց օրով տխրութեամբ գերեզման իջան։ Գր. Մագիստրոս իր ԿԸ. Թղթոյն մէջ այս ժամանակամիջոցը 170 տարի կը հաշուէ։ Միեւնոյն հեղինակը իր առ Սարգիս վարդապետ Ասեոյ գրած Թուղթերէ միոյն մէջ (13) այս ժամանակամիջոցի աւելի քան երկու դար ըլլալը կը խոստովանի։ Արդարեւ 832ին արդէն սկսած էր այս աղանդը եւ մինչ 1051 աւելի քան երկու դար կ'ընէ.

Այս աղանդի անհետացումն արմատական եղած ըլլալու չէ, ալ 1136ին Հայոց Միջագետաց Ամայք եւ Շապուհան գաւառներուն մէջ կը վերերեւի յաւուրս Գրիգոր Պահլաւունեայ, որ իր եղբօր Ներսէս Շնորհալւոյ յանձնեց գրել այդ մոլորելոց մասին Թուղթ մը, յորմէ կը տեղեկանանք թէ այս Նոր Թոնդրակեցիք տաճարներու չհնութիւնը աւելորդ կը համարէին եւ կ'ըսէին թէ «Մե՛նք եկեղեցի ենք եւ ոչ թէ մեր չինածներն.» Մաչոցի բոլոր ծիսարարութիւնները աւելորդ կը համարէին եւ այդ գործը (Մաչոց) գրողի կողմանէ հնարեալ եւ օտարներէն առնուած, եւն.։ Այս Նոր Թոնդրակեցւոց վարդապետութիւնն այլեւս երկար տեւած ըլլալու չէ, ալ պատմութիւնը լուռ կը մնայ անոնց մասին։

Լսենք թէ ինչուս եւս կեդրոն մ'էր Թոնդրակեան աղանդին, եւ առ այս Հարքի այդ գլխաւոր քաղաքն ընդդէմ այս աղանդապետոյ գումարեալ երկու ժողովներու (1002 և 1051) կեդրոն եղած է։ Սակայն կ'երեւայ թէ ինչուսի մէջ այդ վարդապետութեան սկզբունքներն բոլորովին չնչուած չեն, եւ գտնուած են գաղտագողի անոր հետեւողներ մինչ ԺԲ. դարը, եւ այս կողմերէն 1829ին Թուրքեւոուս պատերազմին հետեւանօք Ազեքսանդրաբօլի չրջակայքը գաղթողներ տարին հետերնին իրենց այս աղանդն՝ որ Եւրոպական Բողոքականութեան չատ մօտ է, եւ որոյ սկզբունքներն պիտի քննենք Հայ Բողոքականութեան անուան տակ յաջորդ գլխուն մէջ։

(12) Յովհ. Ովայեցի, Զաքարիա Զագեցի, Գէորգ Գանձնեցի, Մաշտոց Եղիվարդեցի, Յովհ. Պատմագիր Ստեփանոս Ռշտունի, Թէոդորոս Ռշտունի, Եղիսէ Ռշտունի, Անանիա Մոկացի, Վահան Սիւնի, Ստեփանոս Սեւանցի, Խաչիկ Արշարունի, Սարգիս Սեւանցի։

(13) Թուղթ ԻԱ. (Հրատարակութիւն Կ. Կոստանեանց) «Զմանիրեցւոցն որոյ Թոնդրակեցեացն, որ աւելի քան զերկերիւր ամ ապականեալ զաչխարհ ամենայն, արծաւնացուցին զայնպիսի ատրուշան իւրեանց վաւաշ մոլութիւնն...»

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԱԾ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

ՎԵՐ. Մ. Կ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Անցեալ Հոկտեմբեր 23ի հռչակաւոր որոշմանագրին յարուցած վէճը՝ որ ցարդ աւելի ջերմութիւն արձակած է քան լոյս, դոնէ սա կ'ապացուցանէ թէ բարի եւ ուղղամիտ մարդիկ առաջարկուած ծրագրին վերաբերմամբ մշտապէս ըլլալէ հեռու են, եւ թէ «ճեղքուածքի դիծը» անմիջականապէս չհատգրգռուող երկու եկեղեցիներուն մէջէն չանցնիր։ Թէպէտ ընդհանուր կերպով Լուսաւորչական մարմինը բողոքականէն աւելի համակիր ոճով կ'ողջունէ գաղափարը, չատ Լուս. ազգայիններ համոզմամբ հակառակ են՝ մինչ չատ Բողոք. Հայեր ջերմ ախոյեան կ'ելլեն անոր։ Ասիկա սա գործնական օգուտը ունի որ Հայ մը կրնայ մէկ կամ միւս տեսութիւնը պաշտպանել՝ առանց մէկ կամ մէկալ եկեղեցին քննադատած ըլլալու։

Առաջարկուած ազգային միութիւնը որոշ պայմաններու կցուած գործակցութիւն մ'է։ Որոշմագրին պատասխանատուները որոշապէս կը յայտարարեն թէ եկեղեցիի եւ դաւանանքի վերաբերեալ բոլոր խնդիրներ իրենց խորհուրդէն դուրս են, եւ թէ միայն ոչ-կրօնական, ի մասնաւորի կրթական, բարեգործական եւ ազգային-քաղաքական գործերուն շուրջը համաձայնիլ կը թելադրեն։ Եթէ դէմ այսչափը չհակադրուի, վիճաբանութիւնը միայն ակադեմական կարեւորութիւն կ'ստանայ եւ առատ մելան ու թուղթ սպառելէ անդին չատ օգուտ չունենար։ Բազդատելի բան մ'է միութիւնը, բայց մեր գործը բան կամ գաղափար փաստաբանել ըլլալու չէ, հապա միայն վճռել թէ այնքան թանձրացեալ պարագաներու տակ ազ-

դային միութիւն մը գործադրելի ու բանաւոր գաղափար է թէ ոչ։

Մենք ծրագիրը չրջապատող կարգ մը դժուարութիւններ կը տեսնենք։ Առաջինը վարչական հանգամանք ունի։ Բողոքականութիւնը ի սկզբանէ անտի ապակեդրոնացումի դրութեամբ ինքզինքը կառավարած է, իսկ հիմա առաջարկուած միութիւնը, եթէ չիտակ կը հասկնանք, անոր տեղ կեդրոնացումի դրութիւնը հաստատել կ'ուզէ։ Վարչական սեսա-կէտէ հիմնական տարբերութիւն կայ Լուսաւորչականութեան եւ Բողոքականութեան միջեւ։ Առաջինը՝ կրօնական գործերու մէջ կապուած է Սիսի կամ Էջմիածնի, եւ ոչ-կրօնական գործերու մէջ Պոլիսի հետ. իսկ վերջինը՝ տեղական ժողովուրդներուն ինքնօրինութիւն տուած ըլլալով, իւրաքանչիւր եկեղեցի՝ կրօնական, դպրոցական եւ բարեսիրական գործերու մէջ ինքզինքը ոեւէ բարձրագոյն իշխանութենէ անկախ կը ճանչնայ, եւ քաղաքական բնոյթ ունեցող հարցերն իսկ կ'աշխատի, որչափ կարելի է, տեղական կառավարութեան հետ կարգադրել։ Մեզի կը թուի թէ որոշմնագրին թելադրած գործակցութիւնը Բողոք. ժողովուրդին աւանդական սկզբունքին յեղաչրջումը կ'ենթադրէ՝ բոլոր արամաբանական հետեւանքներով հանդերձ։ Մայրաքաղաքին մէջ կեդրոնական մարմին մը պէտք է կազմուի որ հսկողութիւն կատարէ կամ ուղղութիւն տայ համայն Բողոք. ժողովուրդին կրթական, բարոյական ու քաղաքական գործունէութեանը։ Պատրիարքարանի Ազգ. Ժողովը հաւանի քանի մը Բողոք. երեսփոխաններ ներս առնելու, կամ Բողոքականաց յատուկ ուրոյն Կեդրոնական Ձանձնախումբ մը կազմուի որ Ազգային Ժողովին հետ համաքայլ ընթանայ, վերջապէս պոլսեկնակ փոքր մարմին մը իրաւասութիւն պիտի տար Բողոք. Համայնքին վրայ։ Ասիկա խորթ չի կրնար չհնչել Բողոքական ականջին։ Լուսաւորչականը վարժուած է ուսումնական, անտեսական, քաղաքական ամէն տեսակ հարցերու մասին Պատրիարքարանէն խորհուրդ հարցնելու եւ հրահանգ առնելու. իսկ Բողոքականը սովորութիւն ըրած է դպրոցին գոնէ ինքզինքն չենթարկելու, որքանոյն ազգապետարանի մնաւորկէն անկախօրէն կառավարելու, եւ ազգային դործերու համար ըստ կարելւոյն քիչ գրելու ի պոլիս։ Մենք այժմ մէկ դրութիւնը չատատուելու եւ մէկալը քննադատելու նպատակ չունինք։ Եւ նոյն իսկ կը խոստովանինք թէ Բողոք. ժողովուրդը կեդրոնացումի սկզբունքը աւելի յարգելու ու որդեգրելու է։ Միակ կէտը զոր կը փափաքանինք սա է թէ, քանի որ ազգային միութեան գաղափարը Բողոքականին վարչական դրութիւնը փոխելու միտումը ունի (թող հաճի մէկը մեզ ուղղել՝ եթէ այս մասին կը սխալինք), ձեռնարկը իր նախաքայլին մէջ իսկ մեծ արգելքի մը պիտի հանդիպի։ Եթէ կեդրոնացումի սկզբունքը Լուս. համայնքին մէջ կատարելապէս գոհացուցիչ արդիւնքներ տուած ըլլար, կամ ապակեդրոնացումը Բողոքականին 75 տարուան գոյութեանը մէջ անպայման ձախողուած մը եղած ըլլար, սասնկ փոփոխութիւն մը թերեւս կրնար առանց բուռն բողոքի ներմուծուիլ։ Բայց կը վախնանք մեր Պոլսեցի բարեկամները ներկայ պարագաներու տակ չը պիտի կրնան համոզել զատուները իրենց վարչական դրութեանը մէջ փոփոխութիւն մը ներմուծելու, որով պիտի ստիպուին իրենց գլուխ ճանչնալ կեդրոնական Մարմին մը՝ այն ալ քաղաքի մը մէջ որ, թէպէտ երկրին մայրաքաղաքն է, Բողոքականութեան ոչ գլուխը ոչ ալ սիրտը կրնայ սեպուիլ։

Ուրիշ դժուարութիւն մը սա պարագային կը ծագի որ երկու ժողովուրդները գաղափարականով իրարմէ բաւական կը զատուին։ Եթէ հարցուէր, Լուս. և Բողոք. Հայոց միացումը փափաքելի է, անմիջապէս ու միաբերան «Այո» պիտի պատասխանէինք։ Սակայն երբ կը հարցուի, այս երկու ժողովուրդները, իւրաքանչիւրը իր հաստատուած ըմբռնումները պահելով, կրնա՞ն գործակից կրթական, բարեգործական ու ազգային ձեռնարկներու մէջ, խնդիրը մէկէն գործնական ձեւ կ'առնէ, և չատերս կարեւոր առարկութիւններ տեսնելով չենք համարձակիր դրական պատասխան տալ։ Եւ դժուարութիւնը երկու ժողովուրդներուն հիմնական ըմբռնումներուն մասին անհամաձայնութենէն կը ըղխի։ Հարկաւ անհատներուն վրայ չենք խօսիր, որովհետեւ կը ճանչնանք Լուս. անհատներ և Բողոք. անհատներ որոնք գրեթէ աւէն ձեռնարկի մէջ կրնան գործակից։ Ոչ իսկ մէկ ժողովուրդին մէկալին վրայ բարոյական գերազանցութիւնը փաստարկելու միտք ունինք, քանզի գիտենք

որ երկուքն ալ նկարագրի ամէն գոյնը ու աստիճանը կը պարունակեն։ Այսու ամենայնիւ երբ հասարակական նկարագիրը բաղդատութեան եղր ընդունի, անմիջապէս զգալի տարբերութիւն մը երեւան կու գայ։ Բաղափարականի անհամանութիւնն է անիկա, որմէ բնականապէս կը հեռանայ գործելակերպի մասին կարեւոր անհամաձայնութիւններ։

Ջոր օրինակ, վարժարաններու մէջ կրօնքի դասընթացը կարգադրելու հարցը։ Անիկա կարծածէն խորունկ դժուարութիւն մըն է։ Բողոքական դաստիարակութիւնը նկարագրի չի նանութեան վրայ կը ծանրանայ, որով կը պնդէ Սբ. Գրքին ճշմարտութիւնները աւանդելու և վարժարանին մթնոլորտը կրօնքի նպաստաւոր պահելու վրայ, և կը պահանջէ որ իր վարժապետ պիտի պահուին միայն այն անձինք որ Աստուծոյ ու կրօնքի կը հաւատան։ Ասանկ հիման մը վրայ ամէն տեղ Լուս. Ուսուցիչական Մորհուրդներու հետ գործակցութիւն հաստատել անկարելի է։ Եթէ այս դժուարութիւնը լուծուի, Լուս. և Բողոք. վարժարանները միացնել թէ՛ կարելի, թէ՛ փոխադարձաբար օգտակար կ'ըլլայ։ Բարեգործական ձեռնարկներու մէջ գործակցութիւնը տեսականապէս աւելի դիւրին, բայց գործնականին մէջ նոյնչափ բարդ ու կընճռոտ հարց մըն է։ Կաճկներու և ուրիշ նպաստներու բայարձակապէս չիտակ մատակարարութիւնը դեռ Հայոց մէջ սիրելական դարձած առաքինութիւն մը չէ։ Որբերուն համար հանգանակուած դրամէն Ազգաստախնամին բաժին հանել, կամ Ազգաստախնամի մուտուկէն դպրոցներուն նպաստ տալ, կամ այնինչ բանի համար հանգանակուած գումարէն մաս մը ազգային-քաղաքական նպատակի մը նուիրել, այս տեսակ անուղղամտութիւններ մեզի բոլորովին օտար մեղքեր չեն։ Առանց ուրանալու թէ Բողոք. հօտին մէջ ալ այծեր կը գտնուին, սակայն ընդունելու է որ բարեսիրական գործունէութեան մասին Բողոքականութեան հաւաքական խիղճը քիչ մը աւելի զարգացած է, հետեւապէս ընդհանուր հասարակութեան բարեսիրական պէտքերը միացեալ մուտուկէ մը հոգալու ձեռնարկը երկու հաւատացեալներու միջեւ անհաճոյ բախումներ դահավիժելու հնարաւոր է։ — Ազգային-քաղաքական գործերուն գալով, հոն ընդհարումը գրեթէ ատոգ կրնայ համարուիլ։ Երկու ժողովուրդն ալ ազգասիրութեան առաքինութեանը կը հաւատայ, այսու ամենայնիւ տարբերութիւններ ալ կան։ Լուսաւորչականը իր Բողոք. եղբայրը բաւականաչափ Հայասէր չի կարծեր, մինչ Բողոքականը իր Լուս. եղբայրը հայամոլութեան ծայրին գացած կը համարի։ Այս փոխադարձ զգացումը, որ երբեմն ազեղ ամբաստանութեան ձեւով ի հանդէս կու գայ Հայ Մամուլին մէջ, իր պատճառը ունի ազգասիրութեան մասին գաղափարականի տարբերութեանը մէջ։ Լուս. համայնքը, ներկայ երեւոյթները դատելով, Հայուն նիւթական գոյութեան պայմաններովը միայն կը չահագրգռուի, որուն ամէն բան, կրօնքն իսկ, ստորադաս ու սպասաւոր կը համարուի, մինչդեռ Բողոքականութիւնը Հայուն կրօնական բարօրութիւնը իրեն կէտ նպատակի ընտրած է, որուն գով երկրորդական կը համարի անտեսական ու քաղաքական վիճակը։ Այս երկու տեսակէտները իրարմէ այնքան հեռու են որ համերաշխ գործակցութեան հիմ մը հաստատել չատ, չատ դժուար է։ Մեծ վախ ունինք որ ազգային-քաղաքական գործերու մէջ գործակցութիւն երազող բարեկամները իրենց սիրական ծրագրին չուրջը առաջին խորհրդակցութեան րոպէին իսկ գտնեն յանախաբութեան մը պիտի հնթարկուին։

Ուրիշ դժուարութեան մը վրայ քանի մը բառ կը բաւէ։ Կաթոլիկականութիւնը Լուս. ժողովուրդին բոլոր խաւերուն մէջ այնքան թափանցած է որ Պատրիարքարանը, կրօնական ժողովները, գպրոցներուն վարչութիւնը, Ազգաստախնամները և ամէն տեսակ ընկերակցութիւնները կարծես անդամալուծութեան չրջանէ մը կ'անցնին այսօր, և ոչ ոք կրնայ մարգարէանալ թէ ո՛րքան մօտ կամ հեռու է ժամանակը երբ Ազգին վարչութիւնը բնականոն վիճակ պիտի ստանայ։ Մեր մեծ վախը այն է որ եթէ Ազգային Միութիւնը իրականանայ, Բողոքականութիւնը՝ որ արդէն չատ փոքր հատուած մըն է, ոչ միայն մեծ մարմինը չկլլի կրնայ հանդարտեցնել, հապա իր ունեցած խաղաղութիւնն ալ վրայ պիտի տայ։ Մօտերս թերթ մը կը գրէր. «Կաթոլիկական Հայը պահպանողական Հայուն եղբայրն է, Բողոք. Հայը Լուս. Հայուն եղբայրն է, անհաւատ Հայը և հաւատացեալ Հայը եղբայր են իրարու,» և կը չարունակէր յորդորել որ «ատոնք ձեռք ձեռքի

ուած համերաշխօրէն գործակցին ազգային փրկութեան մեծ ու փառաւոր գործին մէջ։» Գեղեցիկ բառերուն խօսք չկայ, բայց արուած խրատը ո՞վ կրնայ գործադրել։

Ամփոփելով մեր խօսքերը, առաջարկուած ազգային միութիւնը մեզի գեղեցիկ պաղպաղար մը, սակայն ներկայ պայմաններու տակ անգործադրելի ծրագիր մը կը թուի։ Աւելին կայ։ Դժուարութիւնները՝ զոր վերը մատնանշեցինք, մէյմէկ վտանգ ին նաեւ երկու կողմին իսկ չափերուն տեսակէտէն։ Բողոքականութիւնը այս տեսակ Ազգային Միութեան չկրնար մասնակցիլ՝ առանց իր կողմէն կարեւոր զոհողութիւններ ընելու։ Բայց յայտնի վլասները հաւասարակշռող չափը յայտնի չէ։ «Ազգային Սահմանադրութեան» արտօնութեանը վրայ բաներ կը լսենք, բայց չենք հասկնար թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզուի։ Ի՞նչ է այն եղական բաները զոր Լուս. հասարակութիւնը 1863էն ի վեր Ազգային Սահմանադրութեան չնորհիւ վայելեր է, որմէ սակայն Բողոքականը զուրկ ապրեր է։

Լուս. Հայոց մէջ Ազգային Միութեան բաղձացող տարր մը կայ որ անկեղծօրէն կը փափաքի Բողոքականաց բարոյական աջակցութիւնը ապահովել ազգին բարոյական փրկութեան գործին իւնպատ։ Մենք այդ գաղափարին սրտակից ու աղօթակից ենք։ Բայց մեր համոզումով՝ Բողոքականութիւնը Հայ ազգին ամէնէն օգտակարապէս պիտի ծառայէ իր անջատ գոյութիւնը պահելով առ այժմ, այսինքն՝ մինչեւ մայրենի եկեղեցին Աւետարանական բարեկարգութեան սկզբունքները որդեգրելու սրտագիր վիճակին գայ։ Հայ ազգին մէջ կրօնական բարեկարգութեան մեծ ազդակը Հայ Բողոքականութիւնն է։ Ուստի նայն իսկ Հայոցն պատմական եկեղեցին չաները իւնպատ առնելով անխիստաւն ու վլասակար կը համարինք ոեւէ ծրագիր որ Բողոքականութեան կեանքը վտանգելու կամ զերը տկարացնելու բնոյթը ունի։ Եթէ մեր Պոլսոյի բարեկամները եկեղեցական բարենորոգումը չօչափող ծրագիր մը կրնան յղանալ, Հայ Բողոքականութիւնը թէ՛ ունկնդրելու թէ՛ գործադրելու պատրաստ պիտի գտնեն, և այն ատեն իրական ազգային միութեան մը ի գոյութիւն գալը բանաւորապէս կրնանք ակնկալել։

Ուրախ ենք որ այս խնդիրը ի հրապարակ նետուած է, և եթէ ընդդիմախօսները քաղաքավար լեզուով արտայայտեն իրենց գաղափարները, անտարակոյս բարի արդիւնք պիտի տայ։

Նիւ Եորք

ԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾ

Է

ՍԼԻՐՆ ԻՐԻԵՒ ԿՐՕՆ ՀԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Ի ՀԱՅՑ ԾԱԳՄԱՆ ՊԱՐԱԳԱՑՔ ՈՒ ԱՆՁԻՆՔ

Ց. Գ. ՄՐՄԸՐԵԱՆ

Ժամանակին տաբուբերեալ պահպանողականութեան դէմ եղած աղատական եւ Բողոքական չարժմանց դէմ սկսեալ այս հակազդեցութիւնը՝ կ'առնէր տակաւ ընդարձակ կալուած եւ զօրութիւն, մանաւանդ ազգային հին կրօնին եւ ոչինչ չատապովութեամբը ժողովրդականացած՝ հետզհետէ մահուամբը Պէզճեան Ղազէզ Յարութիւն ամիրային, որ իր միամիտ աւանդապահութեամբը՝ պաշտպան հովանաւորողն էր եկեղեցական ու աշխարհական իմաստնոց ազատասէր խումբի մը, յորս էր նաեւ Փիլիպպոս ըսուած Պօղոս Փիլիպոսեան սկզբնատիպ։ մահուամբը Սուլթան Մահմուտ կայսրին, որ ակներեւ թոյլտուութեամբ կը վերաբերուէր Հայոց ամէն ներքին խլրտմանց. մահուամբն եւ գաղափարական իր խոնարհ աչխարհէն հրաժարեալով (1837ին) Փէշտըմալճեան Գրիգոր մատենադիրը պատուելիին, որուն թանկագին ձեռագրերը բռնութեամբ յափշտակեց Փափազեան Ճանիկ ամիրան՝ 500 ղրչ-ի չքոպո՛վ մը (1)։ ապա նաեւ հրաժարումովը Պատրիարքութենէ Ազաւնի Մատիփանոսի՝ իր խումբին հետ՝ որ հայտ մօտաւորութիւն մը կը յուշնէին, առ անտարբերութեան թէ՛ նորոգամտութեան ոգիով, չենք գիտեր, Բողոքական նոր չարժմանց։

Սկսած էր դարձեալ նոյն միջոցներն՝ ազգին մարմնէն ու եկեղեցիին մէջէն՝ ծայր տալ դէպ ի արեւմտեան լեզուներն ու գաղափարներն եւ արուեստները ձգտում մը, և ի ծրանաս ու յԱնգղիա ճամբորդութիւնք սեղի կ'ունենային ու առնութեան համար։ 1836ին՝ արքունի վառօդապետ Տատեան Յովհ. պէյ, որ հանճարեղ ու արուեստագէտ անձնաւորութիւն

(1) Պատմութիւն Հայոց, Աւետիս Պէրպէրեանի, էջ 265։

մըն էր, հմուտ հայ լեզուի պատմութեան նաև ֆրանսերէնի, արքային խնդիր տալով՝ արուեստից ու բնական դիտութեանց մէջ զարգանալու համար գնաց Իտալիա, Գերմանիա եւ Անգղիա, ուր մեծ պատիւներով, այլ միշտ հայասէր հեղ իր քրիստոնէութեամբը՝ չմոռնալով իր երկիրն ու ազգը՝ ստացաւ բազմատեսակ գաղափարներ ու ծանօթութիւններ՝ վառօդաչինութեան եւ մեքենականութեան արուեստից վրայ, եւ ապա դարձաւ ի Կ. պոլիս տիրանալու մեծադոյն պատուոյ թէ՛ պետութենէն թէ՛ իր ազգէն։ Ուրիշներ ալ՝ ուսմանց եւ վաճառականութեանց համար ցանցառօրէն կ'երթեւեկէին Եւրոպա, ու կը դառնային աղատական նոր գաղափարներով՝ աշխատելու ազգին նորոգման արեւմուտքի ոճով, սակայն առանց դիմելու եկամուտ կրօնները եւ բաժանեալ հատուածներու։ Որով կը զօրանար մեծամասն հին հայութիւնը լուսաւորչական անուամբ՝ գաղափարներով զանազանեալ անհատաբար, այլ ձեւերովն եւ ոգիով մի՛ և համակամ հաւաքաբար։

Այդպէս ահա՝ օտարանուն նոր բարձր դըպրոցներուն հակազդելով՝ բարձրագոյն հայ դըպրոցի մը հաստատութեան գաղափարին չուրջ բոլորեցան համակամ՝ ազգին այս յառաջամիտ մասերն՝ ուսեալ եկեղեցականաց հետ եւ ճարտարպետականաց նախաձեռնութեամբը Սկիւտարի բարձանց վրայ կառուցանելու մեծ ճեմարանը գիշերօթիկ, Պոլիսէ առումէն ի վեր՝ առաջին անգամ հոն հիմնարկուած Հայոց մեծ Գոչէճը, որ պիտի ունենար զուտ հայ լուսաւորչական նկարագիր մը աւանդապահ, եւ պիտի ըլլար աւիթ ժողովրդական սահմանապրութեան՝ Ջանիւք գլխաւորապէս Կ. պոլսոյ եպանաք ըսուած բանգէ՛տ եփո՛ն դասակարգին, իբր ամէնուրեք ազգերու ջիղ մը կեանքին։ Սկիւտարի այդ բարձանց վրայ՝ արդէն 18րդ դարու սկիզբներէն՝ բունած էր արեւելեան հին Հայոց Լուսաւորչական վանականութեան տորրանոց մը՝ Հոգեւոյն անունով, ուր արեւելքէն եկող նուիրակներ, հրաժարեալ պատրիարքներ ու մատենագէտ վարժապետներ ներանձնօրէն կ'ուսումնասիրէին. հոն կը կազապարուէին նշանաւոր ձեռագիրները, լատիներէնէ ու Իտալերէնէ գլուխ գործոց թարգմանութիւններ (Սկոտոս, ստուար Քարոզգիրքեր, մեկնութիւններ)։ Հոն նալեան հեղինակած էր իր գլխաւոր գործերը, կը վարժապետէր վարպապետցուներու։ Հոն կը թուի՝ այսպէս հին հայութիւնը լուսաւորչականութիւնն եւ բանասիրութիւնն ազատ՝ Օսմանեանց մայրաքաղաքին մէջ հնար եղածին չափ անխառն ձեւով մը մնած ու աճած էին դարու կէսէ ի վեր՝ հասցունելու այսպէս Սկիւտարի եւ Թրակեան Վարժարանի Հայ ճեմարանական հոգին։

Երբ այսպէս հիմը կը դրուէր՝ Կ. պոլսոյ միջակորեարին ու միջատահման բարեմիտ ամիրաներու մը ձեռքով բա՛ն Հայ այդ մեծ ուսումնարանին՝ Բողոքական ոգին եկած էր արդէն մեր մէջ Հայ եկեղեցիէն զատուելու ներոյժ դիտակցութեան մը։ Վանն ղի. ուրիշ պատճառաց վրայ՝ նաեւ միսիոնարք ի սկզբան թէպէտ ցոյց տուին հայ եկեղեցին ներսէն բարեկարգելու համքրիստոնեայ յօժարութիւն մը եւ յարաբերութիւն մը, բայց երբ մաս մը Հայ Բողոքականներ ուզեցին զատուիլ եկեղեցիէն ալ, քաջալերեցին այդ միտումը, որով աւելի չեչտուեցաւ երկուստեք կրօնական հակառակութիւնը։ Մատթէոս Զուհաճեան վարդապետն իսկ, որ ի սկզբան մեղմութեամբ եւ բարեյօժարութեամբ կը վերաբերուէր Հայ Բողոքականաց ու միսիոնարաց հետ, ապա իր եպիսկոպոսութեանն եւ պատրիարքութեանն ու կաթուղիկոսութեանը՝ մոլեռանդութեամբ չափ խստացաւ ընդդէմ Հայ Բողոքականաց ու միսիոնարաց ալ, եւ նոյն աստուածաբանական խստութեան լծուեցաւ նաև Ցովն. Պրուսացի Զամուրճեանն Տերոյենց, Սկիւտարի ճեմարանին կարգավարը (recteur), նաև քանի մը նման ջոջեր. եւ ասոնք թելադրած էին, կ'ըսուի, նաեւ Կ. պոլսոյ Պապական՝ մանաւանդ Ժիզուիթ՝ կղերին կողմէն ալ, որ իրենց խոչընդոտն կը համարէին Բողոքականութիւնն յԱրեւելս՝ իր ընդդիմանն վարդապետութիւններուն եւ քաղաքականութեամբ, թելադրուած էին այսու նաեւ Ֆրանսական ազդեցութեամբ, որ այն ատեն հզօրագոյնն էր յԱրեւելս։ Հայ Բողոքականութեան զատուելու չեչտուելու եւ զօրանալու արտաքին պատճառներն էր մանաւանդ Արեւելից մէջ՝ Երեւանու Նահանգին Ս. Էջմիածնայ հետ Որթոդոքս Ռուսիայն անցնիլը Մահմետական Պարսիկէն, որ պատճառ եղաւ Թուրքահայոց կողմէն խղուելուն (Դադէզ Յարութիւնի եւ իր խումբին միջոցով) Պատրիարքարանին եւ ազգին յարաբերութեանց, եւ Մայր Աթոռին նուիրակութեանց

Թուրքահայոց եւ Ռուսահայոց միջեւ, այսպէս՝ արեւելեան Որթոդոքս եկեղեցւոյ (ընդ որս Հայոց ալ) հին բրէօպիմն ու ազդեցութիւնները եւ վարդապետութիւնները՝ մասամբ կորուսին իրենց ոյժերն յաչս ազատաց, որով եւ Հայ Լուսաւորչական Որթոդոքսութիւնն ալ նուազելու պատճառ մը ունէր իր ցայնվայր զօրավիգն ու ջամբոզ աղբիւրն ըլլալով Ս. Էջմիածնի՝ թէպէտ եւ նկունակ եւ այլակերպակ՝ Աթոռը, իր Որթոդոքս խմորովն եւ անուներոզութեամբը՝ թէ՛ Հռոմէական թէ՛ Բողոքական գաղափարներու հանդէպ։

Արդէն նոյն Արարատեան գաւառաց ու էջմիածնայ չուրջն եւ մէջն անգամ՝ Սալլանթեան Հ. Միքայէլի ժամանակներէն մինչեւ Ներսէս Աշտարակեցիի կաթուղիկոսութիւնը՝ կրթական ու վարդապետական եւ ուսումնական ճեւերու մը ներքեւ կը ծլէր Բողոքականութիւնը՝ վայրին հակարողոքական հոսանքէն Հռոմէականաց եւ ժամանակին Լուսաւորչական կղերէն ամանց դիմախօսելու դիմագործելու եւ բանավարելու ծայրայեղութիւններէն՝ աւելի՛ եւս հակազդուած հակադարձութեան եռանդով։ Խաչատուր Սարկաւագ Աբովեան՝ մեծ բանաստեղծը Ռուսահայ՝ իր ուսումն աւարտած էր Տորբատի Բողոքական համալսարանին մէջ, եւ իր գրական աշխարհիկ ներգործութիւնք սկիզբն առած էին այդ ոգիէն՝ պատուաստուած քրիստոնէական հայրենասիրութեամբ մը՝ ինչպէս կը ներշնչուի Արարատի վեհագեղ գաւառներէն։ Աբովեանի հետեւող ընկերք ալ՝ նոյնպէս ազատական Բողոքական ուսումնասիրութեամբ կրթուած էին, օրինակ Սա. Նաղարեան իմաստասէրը, որ կը չարաղրէր յատակ ու պատուական գրաբառ, եւ կրցաւ Հայ փիլիսոփայութեան ալ բերել սկզբնական պատիւ մը՝ իր յանդուգն ոճովն եւ մտածութիւններով. իրեն հետեւորդ՝ աւելի յանդուգն եւ աւելի՛ չարաճակտ Նալբանդեան Միքայէլ, մասամբ նաեւ Յովհ. Վ. Շահխաթունեան՝ հեզահոգի մատենագիրն արարատեան եւ նմանիք, որ կը կազմէին ազատական չառաջդէմ դպրոց մը Ռուսահայոց վերածնութեան միջոցին։ Աւանք՝ իրարու եռանդ՝ Բողոքական նորոգչութեան եւ աւելի եւս ազատամտութեան խիզախութեամբ՝ քննաբանեցին Հայ կրօնքին աւելորդներն ու եկամուտները, զեղծումներն եւ եկեղեցականաց վաստակեալ մասը, առանց եղնելու եկեղեցին։ Առանց Բողոքական ըլլալու՝ Բողոքականութեան չափ ընդոստուցին պահպանողական միտքերն՝ անցնելով երբեմն ամանք մինչեւ նիւթակրօնութեան սահմանները, նոյն իսկ Ռուսիայի նման Որթոդոքս խաւութեանց քնաչխարհի մը մէջ։

Ռուսահայոց ազատական կիսաբողոքական այս խումբին ամէնէն բարին եւ լուրջն եղաւ անուանապէս ու գործնապէս՝ Պետրոս Շանչեանց, որուն գլուխ-գործերէն է Ուսումն պարտուց պարկեշտ փիլիսոփայութիւնը բարոյական-կրօնական եւ որուն չառաջդէմ աշակերտներէն էր Գարեգին Մուրատեանց՝ բարեյիշատակ Մելքիսեդեկ ընտրեալ կաթուղիկոսը Մուրատեանց, հա՛չան աղատ րէֆորմի եւ Բողոքական քանի մը սկզբանց հետ։

Թէ՛ ի Թուրքիա թէ՛ ի Ռուսիա թէ՛ ի Հընդկաստան՝ այս նորոգութեան եւ ազատականութեան ոգւոյն ծագումին եւ միաժամանակ աճումին մանաւանդ ի Թուրքահայս, կրնան պատճառ եղած ըլլալ նաեւ բնական ու նախախնամական հոգեւոր պատմական ու քաղաքական այնպիսի պատճառներ ալ, հզո՛ր եւ չա՛տ խոր, որոնց տակաւին հասու եղած չըլլալը միայն մեր մարդկային թերութիւնը չէ։

Միաժամանակ այդ նորոգութեան եւ ազատականութեան արդիւնքը, սակայն, ինչ որ ալ ըլլան անհաս ու անհաս պատճառներն ալ, հետզհետէ երեւան կուգայ մինչեւ 1840՝ երբ Սկիւտարի ազգային մեծ ճեմարանն ալ կուգայ առաջին՝ ըստ կրօնի եւ ազգի ոգւոյն՝ միջին մը դնել ծայրայեղութեանց եւ այժ տալ տիրող միջին Հայ Լուսաւորչական կրթութեան, նիւթական նպաստիւք Ս. Յակոբեանց Երուսաղէմի եւ Սէրվէրեանց ու Ջանիւք ուսումնական բարեպաշտներու մը, որոնց գլուխն էին Յովհ. Տէրոյենց, Խաչատուր Պարտիզպանեան Սկիւտարցին, Մաթէոս Պատրիարք Զուհաճեան, Յակոբիկ Մանուէլեան, Պալեանք ու Տաճեանք և կցորդ ամիրայք եւ արհեստապետք։

Հասած են մինչեւ մեր օրերն՝ այս միջին ճեմարանին յայտագիրն (խմբագրութեամբ Յովհ. Տէրոյենցի) և քանի մը ծերացեալ սաներն՝ ուրանք ցոյց մը աւելի են թէ Սկիւտարի այդ ազգակեմիկ քոլէժն՝ իր ժամանակին Կ. պոլսի բարձրագոյն վարժարաններէն մին էր, Յունաց եւ Թուրքաց ու Եւրոպացւոց բարձրագոյն վարժա-

բանները ալ հաշուելով։ Ու այս բարձր հանգամանքով՝ կրցած էր գլխել ու չէզոքացուցնել Ամերիկեան Բողոքականութեան վարժարանը Սամաթիայինն եւ մայր եկեղեցին հին մեծ մայր վարժարանն, որ Փէշտըմալճեան Գրիգորի վարչութեամբ Պոլսոյ ու Պատրիարքարանի կեդրոնական վարժարանն էր 19րդ դարու առաջին քառորդին։

Սկիւտարի այդ ակադեմիկ ճեմարանն ու իր հաճակիրներն, եւ ազգին մէջ ներքին նոր եռանդ մը միջակային մրուքեան կրօնի եւ ազգի՝ կու գային այսպէս զօրացնել Հայ Լուսաւորչական Նուիրեան ազատ բայց եւ հնոյն հաւատարիմ մեծամասնութիւն մը, որ զերծ էր՝ վաղուոի մաս մը եկեղեցականներու եւ աչխարհիկ մաս մը ամիրաներու էնաֆներու եւ յետնորդներու մոլութիւններէն մոլորութիւններէն եւ անկիրթ բռնութիւններէն։ Ինչ օգուտ որ քանի մը տարուան մէջ՝ մինչեւ ճեմարանի այդ վերանորոգող տարին՝ ազգէն ուսեալ, ռամիկ, բարեմիտ, միամիտ, կրքոտ եւ վրէժոտ խառն մաս մը զատուած էր անգամ մը, յանուն կրօնական բարեկարգութեանց, եւ անջրպետ մըն ալ եւ կած էր՝ օտարամուտ Հայ Հռոմէական հին անջրպետին վրայ՝ Բողոքական Հայոց անջրպետ մը խիստ ու խիզախ, որ տակաւ թանձրացաւ երկուստեք անհանդուրժողութեանց եւ կրից բերմամբ։

Բուն Ամերիկացի միսիոնարներէն՝ կուտէր սկսեց չարաթական միթինկներ՝ Ա. Գրոց ուսման եւ աղօթքի համար թուրքերէն։ Իսկ Տուայթ, առաջին միսիոնարներէն ճարտիկը, Հայերէն լեզուով կու տար քարոզութիւններ եւ կ'ընէր առանձինն թելադրութիւններ ու խորհրդակցութիւններ։ Աւետարանական միութիւնն ալ, որ կազմաւորած էր 1836ին եւ էր գաղտ ընկերութիւն մը, գործնական եկեղեցի մը, 1840ին հասած քանի հոգինոց խումբի մը՝ կ'ունենար երեք տարի չարունակ չաբաթական ժողովներ միսիոնարութեան գործերու վերաբերեալ Ցոյ. Տէր Սահակեանի (²) կորովի առաջնորդութեամբը (որ նոյն ժամային քարտուղարն էր այդ միութեան), եւ կը տարածէր իր նորոգ ազդեցութիւնները թէ՛ Կ. պոլիսի թէ՛ գաւառաց մէջ՝ ներմանելու, ըստ իր ոճին, աւետարանական գաղափարներ։

Դաղտնի յայտնի այսպիսի կազմերով եւ քարոզութիւններով վերջապէս մարմին մը առած Հայ Բողոքականութիւնն՝ Սկիւտարի ճեմարանի բացումի միջոցին նոր հայերու մը ձեռքով՝ ի՛նչ ազդեցութիւն եւ գաղափար կը ներչնչէր Հին Հայոց եռանդուն եւ սովորամոլ մասին վրայ՝ զայս պատկերելու համար կը ներկայացունենք այդ հին Հայերէն միոյն, Մատթէոս Զուհաճեանի Պատրիարքութեան ծերուկ քարտուղարին, պատմականն՝ իր իսկ գրաբառ խոժոռ եւ կծու լեզուաւը.

«Զայսու ժամանակաւ (1839) նորաղանդ քարոզիչք Ամերիկացւոց՝ որք ի վեց ամաց հետէ եկեալ էին ի Կ. պոլիս քարոզել եւ տարածել զաղանդ իւրեանց՝ պատճառաւ ուսուցանելոյ մանկանց ձրիաբար զլեզուն Անգլիերէն, զաշխարհագրութիւն եւ զթուաբանութիւն, և զայլ ուսմունս կարեւորս եւ զպիտանիս, բայիւ զդիչերօթիկ գպրոցս ի Բերա եւ ի Պէպէք գիւղ, և հաւաքեցին ի նոսա աչակերտս բազումս ըստ մեծի մասին ի Հայոց, որոց առ սակաւ սակաւ գաղանի հնարիւք իւրեանց ջամբէին զթոյն մոլար վարդապետութեան կաթիլ առ կաթիլ, ի վտքունց սկսեալ ծխոյ պահոց եւ ուծնից, հետզհետէ ձեռնարկէին և զմասունս ուղղափառ հաւատոյ սակ եւ տալ յուրացութիւն. յանդգնեցան եւ ի գոյափոխութիւն սուրբ Հաղորդութեանն, ի միշտ կուսութիւն Աստուածամօրն և ի բարեխօսութիւն սրբոց ամբարշտանալ, չնչելով եւ զպատկերաց նոցին եւ զնչխարաց մատանցն յարգութիւն։ Լուեալ զայսոսիկ ճարտարապետքն երկոքին կարապետ եւ Յովհաննէս, տրտմեցան եւ զայրացան ի սիրտս իւրեանց, եւ որովհետեւ այս պաշտօն հոգեւորականաց միայն էր անկ եւ ինքեանք աչխարհականք գոլով՝ չէին ձեռնհաս ի խափանումն ամբարշտութեան ազանդոյս, զի մի ճարակ գտցէ ի յաղգիս, եւ տեսանելով զթոյլ եւ զանհոգ բնաւորութիւն Սահիմոսի Պատրիարքին։ Մորհեցան փոխել զնա, եւ նոյն բերել զՅակոբոս արքեպիսկոպոս (Սերոբեան), եւ առ ժամն կարգեցին զնա խորհրդական Պատրիարքին...»

Այսպէս ժամանակէն եկած միակողմանի ձայնն՝ արձագանգուած Պատրիարքի մը հինաւուրց քարտուղարէն։

(²) Այս Տէր Սահակեան՝ նորայն էր անուանի Անգլիագէտ Աւետիս Տէր Սահակեան բազմարդիւն դաստատին, որուն երախտապարտ են Կ. պոլսոյ առաջին անգլիագէտ Հայերը։

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ

Հ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Ընտրական հարցը անապատներու թունաւոր չունչի պէս անցաւ համազգային համերաշխութեան վրայէն եւ կ'սպառնայ չորցնել այս նորածիլ եւ ամբողջ Հայութեան համար այնքան կենսական նշանակութիւն ունեցող չարժումը։ Ոեւէ յարանուանութեան, սեւէ կուսակցութեան պատկանող լրջախոհ անձ մը կարելի չէ գտնել, որ չխոստովանի ազգային միութեան անհրաժեշտ օգտակարութիւնը։ Բայց սկզբունքի մը, գաղափարի մը արդիւնաւորութիւնը ընդունիլ միայն բաւական չէ զայն կեանքի վերածելու համար։ Որչափ գաղափար մը ազնիւ եւ վսեմ է՝ այնքան անոր իրականացումը մեծամեծ խոչընդոտներու եւ դժուարութեանց ենթակայ է։ Ազգային միութեան գաղափարը իրագործելու համար հարկաւ պէտք է նախ համաձայնութեան նպաստաւոր դետին մը հարթել եւ ուսումնասիրել այն բոլոր խնդիրները, որոնք կրնան այսպիսի համաձայնութիւն մը վտանգել։ Որչափ ազգութեան ամրոզնութիւնը կազմող զանազան տարրերուն իրարմէ հեռացնող, իրարմէ բաժնող հարցերը մօտէն եւ լրջօրէն ուսումնասիրենք, այնքան իրարահասկացողութեան գալու միջոցները գտնելու հաւանականութիւն կ'ունենանք։ Առաջին արդելքներն ու խոչընդոտները, որոնք որեւէ տարրի մը կողմէ կրնան յարուցուիլ, երբեք պէտք չէ յուսահատեցնեն այն լրջախոհ եւ հեռատես անձերը որոնք խորապէս համոզուած են ազգային միութեան մը օգտակարութեան։ Ծանօթ առած մը արդէն կ'ըսէ թէ «ամէն բան սկիզբն է դժուար։» Ինդիրը սակայն այս առաջին դժուարութիւններուն առջեւ չկասիլն է։ Մեծ դժբախտութիւն մըն էր անշուշտ որ ազգային միութեան եւ համերաշխութեան հետ կապուեցաւ ընտրական հարցը, որ կատարեալ փորձանք մը եղաւ համերաշխութեան ղխուն ցայսօր։ Նախորդ քաղաքական ժողովը զբաղեցաւ եւ իր ծանօթ թափրիով պաշտպան հանդիսացաւ այնպիսի սկզբունքներու, որոնց գործադրութիւնը իր կարողութեան սահմանէն շատ վեր էր։ Կուսակցութիւններու մեծ մասը եղաւ իրական կեանքը նկատի չառնել եւ այնպիսի պահանջներ ներկայացնել, զորս չէին կրնար իրագործել։ Թէ՛ քաղաքական ժողովը եւ թէ՛ կուսակցութիւնները ձգտեցան «լաւագոյնին» իրագործումին եւ մոռցան թէ «լաւագոյնը» լաւին թշնամին է։ Հեռատես վարչութիւն մը կամ կազմակերպութիւն մը երբեք այնպիսի պահանջներ ներկայացնելու չէ, որուն իրագործումը բացարձակապէս անկարելի է։ Հակառակ պարագային Սպանիական դղեակներ չինել չատ դիւրին է։

Ազգային միութեան ամենամեծ խոչընդոտներէն մէկն ալ անշուշտ որեւէ մէկ տարրի կամ կուսակցութեան ծայրայեղ չահախնդրութիւնը կրնայ ըլլալ։ Շատ կարեւոր պարագայ մըն է սա, որովհետեւ միջամասնութիւն կազմող տարրերը պէտք է պատչաճ զիջումներով միշտ փոքրամասնութիւնները սիրաշահին եւ ինքնավըստահ ամբարտաւանութեամբ պէտք չէ ընթանան։ Դժբախտաբար նոյն իսկ մեր կուսակցութիւններուն մէջ այս վսեմ ձգտումը վերջին պահուն չնչմարուեցաւ։ Դաշնակցութեան ընթացքը այս տեսակէտով նոյն իսկ իր կարգ մը կարեւոր անդամներուն խիստ քննադատութեան ենթարկուեցաւ։ Ամէն պարագայի մէջ անհամաձայնութեան հիմը կազմող հարցերը բարեբախտաբար այնպիսի խնդիրներ չեն, որոնց լուծումը անկարելի ըլլայ եւ կամ որոնք երկար տարիներ տեւեն։ Երեսփ. ժողովին բացումը վերջ պիտի տայ այս դժբախտ հարցին, բայց ազգային միութեան գաղափարը պիտի մնայ միշտ իբր հրապուրիչ հեռանկար մը։

Ազգային միութեան գաղափարին ամենաչերմ պաշտպաններն անգամ չեն կրնար ապակայն այն համոզումով առաջնորդուիլ թէ միութեան միջոցով ընտանեկան բոլոր վէճերը կը հարթուին եւ որեւէ տարաձայնութիւն չի կրնար յառաջ գալ զանազան յարանուանութեանց և կուսակցութեանց մէջ։ Շատ միամիտ պէտք է ըլլալ այսպիսի յոյսերով օրօրուելու համար։ Ընտանեկան կռիւներ և տարաձայնութիւններ բնական կեանքի հետեւանք են և կարելի չէ անոնցմէ խուսափիլ, սակայն անոնք այնպիսի հանգամանք մը ունենալու չեն, որ համերաշխութիւնը վտանգեն և ազգային միութիւնը քանդեն։ Ընտրական հարցին մէջ կուսակցութեանց բռնած ընթացքը դժբախտաբար պատճառ դարձաւ Հայ Բողոքականներու և Կաթոլիկներու հեռանալուն, քանի որ անոնք

ծայրայեղ որոշումներէ չէին ախորժեր և իրենց տեսակէտն ալ ժողովին մէջ մնալով մինչեւ վերջը պաշտպանելու համբերատարութիւնը չունեցան։ Նախորդ Քաղաքական ժողովին պաշտօնավարութեան մէջնորին համերաշխութեան գաղափարը իրականացման մօտեցաւ, սակայն բուն աշխատանքը դեռ ապագային ձգուեցաւ։ Ընդհակառակը հարցը չատ մը կիրքեր բորբոքեց և կուսակցութիւններու մէջ տիրող փոխադարձ վստահութիւնը խախտեց և այս տեսակէտով չատ աղիտաբեր եղաւ։ Երեսփոխանութեան ձգտող քանի մը չահախնդիր անձեր և քանի մը գաւառներու կուսակցական կազմակերպութիւններ չհասկցան և կամ չուզեցին ըմբռնել տարողութիւնը այն որոշումներուն, որոնք օգուտէն անհամեմատ աւելի մեծ վնասներ պիտի հասցընէին։

Որքան սակայն ազգ մը տկար է անտեսապէս, քաղաքականապէս այնքան աւելի ան պէտք ունի ներքին միութեան։ Մենք որ յարմանութիւններով և կուսակցութիւններով չատ մը հատուածներու բաժնուած ենք՝ բնական է թէ մեր գոյութիւնը պահպանելու համար միւս բոլոր տարրերէն աւելի ներքին միութեան պէտք ունինք։ Այսպիսի միութիւն մը և համազգային ներդաշնակ գործունէութիւն մը կրնայ վերին աստիճան Հայ ազգին դիւրացնել իր պարտքին կատարումը իր և պետութեան հանդէպ։ Այս նկատումներով համերաշխութեան և ազգային միութեան ջերմ պաշտպանները երբեք պէտք չէ յուսահատին առժամեայ դժուարութիւններով և պէտք է հաստատուն և անյողդողդ քայլերով դիմեն այն նպատակին որուն օգտակարութեան մասին հաստատուն համոզում մը գոյացուցած են իրենք։

Նուիրատուութիւններ 1913 տարւոյ մէջ։ Ըստ սովորականին անցեալ տարի Մր. Քարնէկի ամենաչատ առատողներէն մին եղաւ։ Ան տուաւ մատենադարաններու համար 860,000 տոլար, գոլէճներու համար 1,470,000 տոլար, Քարնէկի հաստատութեան համար (Գոլէճներու փրոֆէսորներու թոշակներու համար) 1,250,000 տոլար, Արուեստագիտական գործոցներու համար 1,000,000 տոլար, Սկովտիոյ մէջ դաստիարակութեան համար 2,000,000 տոլար, և քանի մը այլ մանր մունր նուէրներ, համագումար՝ 6,620,000 տոլար։ Մր. Քարնէկիի մինչեւ հիմա տուած նուէրներուն գումարը կը հասնի 270 միլիոն տոլարի։ Սա մարդկային ազգի նուիրատուութեան ցանկին մէջ ամենաբարձրն է։ Մր. Քարնէկի կը ծանուցանէ թէ այլեւս նուիրատուութեան վերջ տուած է։ Անցեալ տարուան միջոցին Մր. Րաքֆելլերի տուածը Մր. Քարնէկիի տուածէն աւելի էր, այսինքն 11,462,000 տոլար, զոր տուած է մեծաւ մասամբ բարեգործական նպատակներու համար։ Տիկին Սէյճ տուած է 242,000 տոլար։ Ճ. Փ. Մորկըն կտակով 800,000 տուած է, նաեւ նուիրած է գեղարուեստական թանկագին առարկաներ 50,000,000 տոլար արժէքով, ժողովրդային ցուցադրութեան համար։ Ճուլիըս Րոզենուոլտ տուաւ 400,000 տոլար բարեգործական նպատակներու եւ դաստիարակութեան համար։ Պէնճէմին Օլթմէն նուիրեց մեծարժէք պատկերներու հաւաքածոյ մը եւ այլ թանկագին նուէրներ՝ ձրի ցուցադրութեան համար։ Բազմաթիւ հարուստ տիկիններ տուին նուէրներ եւ հրիտակներ իրր 28,000,000 տոլար արժէքով՝ բարեգործական նպատակներու, դաստիարակութեան, եկեղեցիներու, մուսէոններու եւ մատենադարաններու համար։

Պինկրմփըրն Հաւաքեց
ԱՐԱՄ Մ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ։

Գերմանական թերթերը հաղորդում են միանգամայն անհաւատալի մի տեղեկութիւն։ Ինչպէս յայտնի է, այս տարի Եւրոպայում սաստիկ ցրտեր են լինում։ Այդպիսի ցրտերից ազատ չէ և Հարաւային Գերմանիան, որտեղի ազգաբնակութիւնը անսովոր է այդ բանին։ Սաքսոնացի նկարիչ Վերներ Շտեկման, որ յայտնի է Գերմանիայում իր գիւղական կեանքից վերցրած մի չարք տաղանդաւոր պէյզաժներով, վճռում է օգտվել Սաքսոնիայում տիրող հազուագիւտ սառնամանիք օրից և Ռօզենֆելդի անտառը նկարել իր ձմեռային զարգարանքով։ Այդ դիտումով էլ վերջնում է պատկերակալը, ներկեր, ուտելիք և ճանապարհ ընկնում դէպի անտառ ու եռանդուն կերպով ձեռնարկում գործի, նախօրօք յայտնած լինելով ընտանիքին, որ երեկոյան կր վերադառնայ։ Սակայն մութն ընկնում է ու Շտեկմանը չի վերադառնում։ Անհանգստացած ընտանիքը գնում է որոնելու։ Նրան գտնում են իր ծալովի աթոռի վրա նստած՝ պատկերակալի առջեւ, որի վրա լինում է ամբողջապէս վերջացրած անտառի ձմեռային մի պէյզաժ։ Իսկ ինքը ծեր նկարիչը սառած է լինում։ (Մշակ)

ԼՈՒՐԵՐ

ՆԵՐՔԻՆ

Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ բարեկամական յարաբերութիւններ մշակելու նպատակով մայրաքաղաքիս մէջ խառն յանձնաժողով մը կազմուած է, որ իր առաջին նիստը գումարեց անցեալ չաբթու Օսմ. Խորհրդարանի չէնքին մէջ։ Այդ առիթով պարտուպատչաճ ուղերձներ խօսեցան փոխ նախագահ Նակլ պէյ եւ Ռուս դեսպանատան առաջին թարգմանը, եւ ապա կանոնագրի յանձնաժողով մը կազմուեցաւ։ Ռուսեւթուրք այս յանձնաժողովին առաջին որոշումներէն մին եղաւ Թուրքիոյ Թուրքերուն Ռուսերէն սորվեցնել, Ռուսիոյ Իսլամներուն ալ Թուրքերէն։ Ռուսիոյ մէջ նմա յանձնաժողով մը կազմուած է համանման նպատակով։ — Թուրք գիտական ակումբ մը եւս կազմուեցաւ «Թուրք Պիլկի Տիրնէյի» անունով եւ իր անդրանիկ նիստը գումարեց անցեալ չաբթու։ Նպատակն է Թուրքերու մէջ գիտական հոսանք մը ստեղծել ճշմարտութեան, մեթոտի եւ մասնագիտութեան վրայ հիմնուած։ Առ այժմ այս ակումբը պիտի ծառայէ իբրեւ նախատիպար Թուրք ակադեմիայի մը։ Ունի վեց մասնաճիւղ — կենդանաբանութիւն, փիլիսոփայութիւն, բանաստեղծութիւն, երաժշտութիւն եւ Իսլամութիւն ու Թուրքերէն։

Խարբերդի թղթատարը օրականի վերածուեցաւ Սըվազի, Հալէպի, Դամասկոսի, Պէյրութի, Տիարպէքիրի, Պաղտատի եւ Պասրայի թղթատարներուն նման։ — Թղթատարական պոնօներ իբրեւ արժէքաւոր նամակներ կրնան ոեւէ տեղ ղրկուիլ առաքողին պատասխանատուութեամբ։ Բայց եթէ կ'ուզուի որ նամակատունը պատասխանատուութիւն ստանձնէ անոնց համար, պէտք է զանոնք յանձնարարել՝ արժէքը պահարանին վրայ նշանակելով եւ նամակին ու յանձնարարութեան գնին զատ իւրաքանչիւր 1,000 դահ.ի եւ կոտորակի համար 1 դահ. վճարելով։ Նամակատունն այս պարագային պատասխանատու կ'ըլլայ կորուստին համար մինչեւ 100 դահ. միայն կը վճարէ կորստեան համար եւ դատարանը բողոք չլսեր։ Իսկ եթէ պարզ նամակի ձեւով ղրկուին, կորստեան պարագային քննութիւն կը կատարուի, բայց առանց ոեւէ պատասխանատուութեան։—Յունիս 1է սկսեալ թղթատարական չէքի առաքում պիտի սկսի Գոնեայի, Հալէպի, Տիարպէքիրի, Վանի, Ատանայի, Պրուսայի, Պոլսոյ, Էրզրումի, Էնկիւրիւճի ու Սըվազի այլեւայլ գիւղերը։— Պատժական օրէնքի յաւելուածի մը համաձայն կուսապղծութիւնը, խոստովանութենէ եւ կամ հաստատումէ ետեւ, պիտի պատժուի 1 չաբաթէ մինչեւ 6 ամիս բանտարկութեամբ, եթէ ամուսնութեան չյանդի։ Ամուսնանալու համար հրամանագիր անհրաժեշտ է. առանց հրամանագրի ամուսնացողը 1 ամիսէ 6 ամիս կը բանտարկուի, պակասն ալ 2է 12 ամիս։ 20 տարեկանէ վար աղջիկներու համար դատաւորը պարտաւոր է ծնողաց կամ պաշտպանի հաւանութիւնն ստանալ, ապա թէ ոչ՝ պաշտօնանկ կ'ըլլայ եւ 3—100 ոսկի տուգանք եւ 1—6 ամիս բանտարկութիւն կը կրէ։ Ամուսնացուոր կին մը գիտնալով ամուսնացնողը $^1/_2$—3 տարի կը բանտարկուի։—Հողային տուրքը 25 առ հարիւր առժամեայ յաւելմամբ 50 առ հարիւր բարձրացաւ, եւ ըստ այսմ հրահանգ տրուեցաւ։ — Ցոյն Պատրիարքարանի ղեկուցուեցաւ թէ ղին. տարիքի մօտեցողները, երբ պաշտօնեայ ձեռնադրուին, ղինուորագրութենէ ղերծ պիտի չկացուցուին։

Ելեկտրական թրամուէյի ուղղակի երթեւեկ հաստատուեցաւ երկուչաբթի Թաթաւլայէ Պայազիտ եւ Ագէբայ, եւ Փանկալթիէ Ցաթիհ։ — Թանին Օսմ. օդանաւորութեան ի նպաստ վաճառահանդէսի մը համար առարկաներ կը խնդրէ իր ընթերցողներէն եւ ամէն համակիրներէ։ — Ցաւելնալ տուրքի հասոյթը 5 միլիոն ոսկի կը հաշուուի, հետեւապէս կ'սպասուի որ պետական հասոյթը 1330ին 26 միլիոնէն 31ի բարձրանայ։ —Կրթական նախարարութիւնը արտօնուեցաւ 600,000 ոսկիի փոխառութիւն մը կնքել վարժարաններ կառուցանելու եւ բարեկարգելու համար։ —Օսմ. մեծ փոխառութիւնը 35 միլիոն ոսկի պիտի ըլլայ, եւ առաջին կանխավճարը 500 միլիոն ֆրանք։ Արժեթուղթերը հրապարակ պիտի հանուին ամսոյս վերջերը 85-86ի դնով։ Պարտքը պիտի վճարուի 40 տարիէն։ Ամբողջ

դումարին 10 միլիոնը յատկացուած է դրամատուններու կանխավճարներուն հատուցման, 4ը երկաթուղիներու չինուածեան և 16ը բարենորոգումներու գործադրման։ — Անատոլուի եւ Եւրոպական Թուրքիոյ մէջ հիւպատոսական պաշտօններ վարած Անգղիացի Մր. Կրէյվզ, որ Ներքին գործերու նախարարութեան մէջ քաղաքային քննիչներու ընդհ. տնօրէն կարգուեցաւ, չատ կը դովուի իբրեւ արեւելեան գործերու եւ բարքերու քաջահմուտ բանիբուն անձնաւորութիւն նման կոմս Օսթրորոկի։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Ազգ. Ժողովը իր վերջին նստին մէջ յաջողեցաւ ի գլուխ հանել Բաղաք. Ժողովի ընտրութիւնը։ Բոլոր ընտրեալները 50է մինչեւ 54 քուէ չահեցան։ Ներկայ բոլոր Դաշնակցականները սպիտակ քուէ տուին։ Առենապետ Նորատունկեան էֆ. չնորհաւորեց ժողովականները եւ յիշեցուց ամէն կերպով Վարչութեան օժանդակելու պարտականութիւնը եւ ժողովին ժամանակը աչալրջութեամբ օգտագործելու չափն ու իմաստութիւնը։ Ժողովը ցրուեցաւ ճչտելէ եւ տեւ թէ խորհրդարանական քննիչ յանձնաժողովը նախորդ Վարչութեան բարենորոգումներու վերաբերեալ արարքներով միայն պիտի զբաղի, օժանդակ ունենալով հարստահարութիւններու նախորդ մանախօսքը։ Կրօն. եւ Բաղաք. Ժողովները վաւերացան Բ. Դռնէն, եւ այս չաբթու կը կազմեն իրենց պիւտնները։ Ահաւասիկ Բաղաքականին անդամոց ցանկը. Թօփալեան Ա., Աճառեան Հ., Գալուստեան Յ., Տր. Դաւիթեան, Կիւրեղեան Դ., Պէզազեան Դ., Տնտեսեան Լ., Նարկիլէեան Մ., Խազխազեան Ա., Էսաեան Յ., Զաքարեան Ն., Հալաճեան Ա., Բեռթիպեան Ս., Կիւլպէնկեան Յ.։ — Շաբաթ և չորեքշաբթի Պատրիարք Հայրը Մշոյ առաջնորդին հեռագիր ստացաւ թէ Բրդական չարժումը կը ծաւալի եւ կը զօրանայ, կառավարութիւնը անտարբեր կը մնայ, թէեւ փոյթ կը տանի հաւաքել Հայերու ամենափոքր ղէնքերը։ Կացութիւնը վրդովիչ է։ Ն. Սրբազնութիւնը Բ. Դուռ ղրկեց հեռագիրներուն պատճէնը, նաեւ թագրիրով մը Վարչապետին ազդու բողոք մը ուղղեց Նիկոտէի առեւանգեալ Նուէր անուն աղջկան համար, որ տակաւին իր առեւանգիչին, Տարոնի մալ մլուտիրին, քով կը մնայ հակառակ այնչափ թագրիրներու, որոնցմով անոր յանձնումը պահանջած էր Ներքին եւ Դատական նախարարներէն։ Կիրակի Իւսկիւտար գնաց եւ քարոզեց Սբ. Խաչ եւ Ս. Կարապետ եկեղեցիներուն մէջ։ Հետեւեալ օր այցելեց տեղւոյն թաղային եւ անհատական վարժարանները եւ քաջալերեց ուսուցիչներն ու ուսանողները։ — Օսմ. Խորհրդարանի Հայ անդամներու ընտրութեան գործը մնաց ուր որ էր։ Դաշնակցականները, ընտրութեան մասնակցիլ հաւանելէետեւ, իրենց համար չտես աթոռ պահանջեցին, ուրիշներու երկու միայն թողլով, ինչ որ անհնարին կը դարձնէ համաձայնութիւնը եւ կ'ստիպէ Պատրիարք Հայրը անկախօրէն գործել։ — Կոմիտաս Վրդ.ի երկրորդ համերգը կիրակի տեղի ունեցաւ ըստ ծանուցման։ Յաջողութիւնը կատարեալ էր նախորդներուն նման։ Դժբախտաբար օթեակները եւ թիկնաթոռները թափուր էին մեծ մասամբ, մինչդեռ վերնայարկը կը հեծէր բազմութեան տակ։ — Մուշի գիւղական դպրոցի մը վրայ յարձակող Քուրդերու երկուքը ձերբակալուած են։ — Լիվըրփուլի առողջապահական մասնաճիւղի վերատեսուչը գրով մը Պատրիարք Հօր ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ նոյն քաղաքի Հայ գաղթականներուն խղճալի վիճակին վրայ, որոնք ոչ Ամերիկա կրնան երթալ, ոչ ալ Բանտատ։ Շոգենաւային ոչ մէկ ընկերութիւն երրորդ կարգի ճամբորդ կ'ընդունի, քանի որ Ամերիկա բացարձակապէս արգելած է աչքի ցաւ ունեցող, ճամբու ծախքէ զատ 5 ոսկի չունեցող եւ կարդալ գրել չգիտցող անձերու մուտքը։ — Վեհ. Կաթողիկոսը առաջնորդներու յանձնարարած է թեմական գործակալներու ձեռամբ այնպէս կարդադրել որ Թրքահպատակ Հայեր Ռուս սահմանը չանցնին առանց կանոնաւոր անցագրի, եթէ ոչ՝ զուր նեղութիւններու պիտի ենթարկուին։ Ռուս կառավարութիւնը 1912 Դեկ. 2ի օրէնքին համաձայն, ձեռնարկած ըլլալով Կովկասու բոլոր Հայ, Թուրք, Վրական եւ Ռուս կալուածները գնել, որոշած է Մայր Աթոռի հինգ գիւղերուն համար 200,000 րուպլ վճարել ի նպաստ գիւղացիներուն, որոնք տասը տարիէն պիտի վճարեն զայն հանդերձ տոկոսով։ Առաջին մասնավճարը (20,000 րուպլ) հատուցուած է արդէն պետական գանձարանէն։ Ռուսահայ ծանօթ բարերար Պ. Լէոն Մանթաշեան Դայիանեան դպրոցի չինուածեան համար 150,000 րուպլ տալէ զատ, 20,000 նուիրած է Թիֆլիսի

Ներսէսեան վարժարանին կահաւորման համար, 15,000 Հայ Թատերական ընկերութեան եւ 5,000 ուրիշի մը։ Նոր Նախիջեւանի փոխադարձ վարկի ընկերութիւնը 40,000 րուպլ տուած է թեմական դպրոցի ապահովութեան համար եւ վճռած է տարուէ տարի 500 րուպլ տալ կրթական դրամագլխին, որու 10,000 տուած է եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, 5,000 վանքը եւ 5,000 ալ Բարեգործական Ընկ.ը։ — Փարիզի բժշկական չաբաթաթերթի մը (Անսիքլոփէտի Քոնթան-փորէն) Մարտ 20ի թիւին մէջ ուրախութեամբ տեսանք մեր համակրելի աշխատակիցներէն Տր. Վահրամ Թորգոմեան էֆ.ի մնծադիր պատկերը հանդերձ դրուատալից կենսագրականով մը, ուր կը յիշուին անոր բազմաթիւ երկասիրութիւնները եւ ուսումնասիրութիւնները։ Յարգելի բժիշկը 25 տարիէ ի վեր կը մասնակցի Եւրոպայի բժշկական համաժողովներուն, արդէն անդամ է Բժշկական Պատմութեան Ֆրանսական Ընկերութեան եւ Փարիզի Բժշկական Ակադեմիոյ անդամակցութեան ալ թեկնածու է օտար թղթակցի հանգամանքով։

ԱՐՏԱՔԻՆ

Իլանտայի ինքնօրինութեան ծրագիրը, որ երկու անգամ անցած է Երեսփ. Ժողովէն եւ երրորդ անգամ կը ներկայանայ այս չաբթու նոյն ժողովին, եթէ ընդունուի՝ օրէնքի հանդամանք պիտի ստանայ վերջնապէս։ Հակառակորդները սակայն բան մը չխնայեցին բանակին պատներուն մէջ անկարգութիւն եւ իրլանտայի Բողոքական մասին մէջ ապստամբական չարժում յառաջ բերելու համար, որպէս զի կառավարութիւնը արիւնհեղութիւններու վախով չհամարձակի նոր քայլ առնել։ Վարչապետն արդարեւ պահ մը վարանեցաւ եւ ուզեց վերաքննել ծրագիրը։ Միւս կողմէ Պատերազմական նախարարը եւ սպայակոյտի պետը թիւրիմացութեան մը պատճառով, որու կարեւորութիւնը չափազանցուեցաւ, սախպուեցան հրաժարիլ։ Վարչապետն ստանձնեց Պատերազմական նախարարութիւնը եւ դրուատիքով խօսեցաւ հրաժարեալներուն արժանիքին եւ ուղղամտութեան վրայ։ Ծրագրին երրորդ ընթերցումը ձեւական բան մ'է լոկ։ Եթէ սակայն կարեւոր փոփոխութիւն մը կրէ եւ այդ պատճառով մերժուի իրաւամբ, ամբողջ գործը կը վիժի միւսանգամ։

Անցեալ հինգշաբթի Սերպիոյ, Պուլկարիոյ, Յունաստանի, ինչպէս եւ Իտիրնէի մէջ, Պալքանեան պատերազմի մեռեալներուն համար արօթքներ մատուցուեցան Իտիրնէի անկման տարեդարձին առիթով։ Նոյն օր Զարին ներկայացան Րուսմանիոյ գահաժառանգ իշխանը եւ իշխանուհին ի Փեթերսպուրկ։ — Թերման Կայսրը Ալպանիոյ չուրերէն անցնելու պահուն անթելով ողջունուեցաւ նոր վեհապետէն եւ նոյն միջոցով չնորհակալութիւն յայտնեց։ Կիրակի ժամանեց Բորֆու։ Յունաստանի ամբողջ արքայական ընտանիքը փութաց Կայս. զբօսանաւը եւ կէսօրին մեկնեցաւ։ Յետոյ Կայսրը ցամաք ելաւ եւ փոխադարձ այցելութիւն տուաւ Յոյն Թագաւորին։ Նոյն օր վերակաց Յունաստանի եւ Պուլկարիոյ դիւանագիտական յարաբերութիւնները։

ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

Իզմիրի Միջազգային Գոլէճի ուսանողնեռնուն գրական ակումբները, որ կը յիշուի թէ փակուած էին ցեղային հակակրութիւններու եւ հակառակութեան պատճառով, վերաբացուած են։ Յոյն Սինոդը, այդ միջադէպին վրայ քաղաքին մետրապոլիտէն սա իմաստով նամակ մը ստանալով թէ յայտնած է 150 ուսանող հաննել քաղաքին կրօնածաւալական Ամերիկեան գոլէճէն եւ դեռեղել զանոնք Յունական վարժարաններու մէջ, որոշեց եկեղեցիին ուրախութիւնն յայտնել այդ արժանաւոր պաշտօնէին։

Տարսոնի գոլէճին հիմնարկութեան 26ամեայ տարեդարձը պիտի տօնուէր Մարտ 14ին։ Դժբախտաբար նոյն օր ժանտատենդէ մեռաւ նախակրթարանի ուսանող մը, Սիւէտիյէցի Յակոբ Սպաճեան, 14 տարեկան, եւ բոլոր գոլէճը սգոյ մէջ ինկաւ։ Հանգուցեալը հազիւ տարիէ մը ի վեր գացած էր Տարսոն։

Նէվչէհիրի խառն ժողովը կը գրէ մեզի թէ եկեղեցիի մը չինութեան համար կայս. հրովարտակ ստացած են, 130 ոսկի ունին եւ տակաւին առնուազն 200 ոսկիի կը կարօտին, բայց Կեդր. Միութեան կողմէ արտօնուած ըլլալով քոյր եկեղեցիներու օժանդակութեան դիմել՝ կը խնդրեն որ օգնել փութաքղներ հաճին իրենց նուէրները Մր. Փիթի ուղարկել։

Տլարպէքիրէ կը գրուի թէ տեղւոյն Սեւե-

տարանականները, Հայ, Ասորի եւ Բաղդէացի, 200 տուն կը հաշուուին եւ ամէնը մէկ եկեղեցի ունին եւ մէկ հովիւ։ Երկաեռ դպրոցն ունի 3 վարժապետ եւ 4 վարժուհի, մանկապարտէզը 1 վարժուհի։ Բեմի եւ դպրոցի տարեկան ծախքն է 300 ոսկի, զոր ժողովուրդը կը վճարէ ամբողջովին առանց արտաքին օգնութեան։ Ներկայ հովիւն է Վեր. Կ. Յ. Սիմանեան եւ ոչ Վեր. Թովմաս Մկրտիչեան, որ երբեք հովիւ չէ եղած Տիարպէքիրի, այլ երկու տարի միայն Ֆարղինի եւ 1895է ի վեր հրաժարելով Անգլ. հիւպատոսարանի թարգման է, այժմ բացակայ։ Կիրակի օրեր քարոզաժողովին ներկայ կ'ըլլան 500—700 հոգի, քոյրերու ժողովին 30—50, դասի ժողովին 100—150։ Երկուշաբթի առաւօտներ եկեղեցւոյ անդամներու յատուկ աղօթաժողով կ'ըլլայ, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրեր ալ ընդհանուր աղօթաժողով։

Կ'իմանանք թէ Խարբերդի Միութեան Դորձադիր Ժողովը ազգային գործակցութեան եւ միութեան չրջաբերականին պատասխանելով կ'ըսէ թէ առաջարկուած սկզբունքը բաղձալի կը գտնէ եւ սիրով պիտի ներկայացնէ զայն Միութեան յառաջիկայ տարեժողովին ու արդիւնքը տեղեկագրէ։

Ասուածաշնչական երկիրներու առաքելական գործին օժանդակող Անգլիական ընկերութիւնը, որ 1854ին կազմուած է Թուրքիոյ միսիոնարութիւններուն օգնելու համար, Յունիս 3ին Լոնտոնի մէջ պիտի տօնէ իր վաթսնամեակը։ Ինչպէս ծանօթ է չատերու, այս ընկերութիւնն առանձին գործ չվարեր, ոչ ալ միսիոնար կը պահէ, այլ կ'օգնէ Թուրքիոյ, Եգիպտոսի, Յունաստանի, Մակեդոնիոյ, եւ Պարսկաստանի Քրիստոնէական ամէն ձեռնարկներուն —աւետարանչական, կրթական, բժշկական, գրական ու բարեսիրական։ Պաշտօնաթերթն է Արեւելքի Աստղը (The Star in the East)։

Նիւ Եորքի Հայ Աւետ. եկեղեցին անցեալ տարի ունեցած է 24 մկրտութիւն, 7 մահ եւ 18 պսակ։ Ընդունած է 12 նոր անդամ եւ արձակած է 2։ Հիմա ունի 143 անդամ, 13ը քաղաքէն բացակայ։ Երէցի, դաշնակահարի եւ ամառնային քարոզիչներու վճարած է 1,970 տոլար թոշակ, աղօթարանի 300 տոլար վարձք, տպագրական եւ այլ մանր ծախքերու 367.37 տոլար, Ամերիկեան Պորտի եւ այլ համահաման կազմակերպութիւններու 593, որու մէջ կայ Պրուսայի աղքատախնամին համար 24.28, Խարբերդի աղքատի մը համար 12 եւ Հայ որբերու համար 404։ Համագումար 3,231.24 տոլար։ Այս հաշուին մէջ չէ նորատուց գերեզմանատան պարտքը։

Բալթիմորնիոյ Հայ Աւետ. եկեղեցիներու Միութեան Զ տարեժողովը գումարած է Ֆրէզնօի մէջ Դեկ. 26է մինչեւ 28։ Մասնակցած են Լոզ Անճելէսի Գեթսեմանի, Ֆրէզնօի Պանդըխտաց, Ֆաուլըրի, եւ Փարլիէրի Չրիստեայ Ժող. եւ Ֆրէզնօի (Ա.) ու Եգեմի Երիցական եկեղեցիները 6 հովիւով ու 11 նուիրակով։ Եգեմի հովիւը եւ երկու նուիրակները պատուոյ անդամ հռչակուած են եւ հիւր երեք պատուելիներ ու երկու աշխարհականներ քուէատու։ Ֆրէզնօի Ա. Երիցական եկեղեցին սիրով միութեան յարած է եւ այդ առիթով միութեան անունը փոխուած է Բալթիմորնիոյ Հայ Աւետ. Միութեան, ժողովական բառը թողլով։ Երեկոյին բոլոր ժողովականները Ֆաուլըր գացին եւ ներկայ եղան երէց Վեր. Յ. Գ. Սանդիկեանի պաշտօնէութեան 25ամեակի հանդէսին։ Տարեժողովին տեղեկագրուեցաւ թէ Ֆրէզնօի Պանդըխտաց եկեղեցին լրացող տարւոյն մէջ անկախ եղած է, քիչ մը պարտք միայն ունի չէնքի համար, 12 մկրտութիւն կատարած է եւ 11 անդամ ընդունած դաւանանքով, 98 ալ նամակով։ Տարեկան հասոյթն է 1,600 տոլար, իսկ ծախքը 1,400։ Հոգեւոր պաշտօններուն կը յաճախեն միջին հաշուով 180 հոգի եւ կիրակնօրեայ դպրոցը 180։ Ք. Զանից ընկ.ն ունի 48 գործօն եւ 10 հասարակ անդամ եւ Ատանայի մէջ որբ մը կը պահէ։ Կանանց ընկ.ը ունի 55 անդամ եւ 72 տոլար տուած է որբերու։ Ֆրէզնօի Ա. Երիցական եկեղեցին ունի 220 անդամ եւ տարեկան 2,400 տոլար հասոյթ, կիրակնօրեայ դպրոցը 140—160 աշակերտ։ Կանանց ընկ.ը հաւաքած է 150 տոլար եւ կը պահէ Ֆարգինի մէջ աւետարանիչ մը եւ 6 որբ այլեւայլ տեղեր։

Դոնեայի Ամերիկեան հիւանդանոցի բժիշկ-ներէն Տր, Փոսթ ծանր հիւանդ է ժանտատանդով։—Էրզրումի ազգկանց Ամերիկեան վարժարանի տեսչուհի Միս Ա. Թ. Քինս մօտակայ գիւղ մը այցելելու միջոցին սաստիկ ձաղկախտէ բռնուած եւ ինն օրէն մեռած է Էրզրումի մէջ Մարտ 18ին։—Արաբկիրի եւ Էրզրումի նախկին միսիոնար Վեր. Մր. Փոլըրտ Յունվ. 27ին մեռած է Ամերիկայի մէջ, ուր կը պաշտօնավարէր 40 տարիէ ի վեր։

مدير مسئول — صموئيل ق. هاروتيونيان

ՏՊԱԳՐԻԶ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Պայազիտ Հաուս, Կ. Պոլիս

ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ՍՈՐՎՈՂՆԵՐՈՒՆ

կը յանձնարարուին Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ Վաճառատան մէջ ծախուած գիրքերէն հետեւեալները.

	Ղրուշ
Գ. Պաղտասարեան	
Ծակեղէն Բանալի Անգլիերէն լեզուի	12
Նոր Քերականութիւն Անգլիերէն լեզուի	5
Մահակ-Մեսրոպ	
Ցուցարան Անգլիական գրականութեան (Առաջին շարք)	7½
Բրոֆ. Վ. Յ. Յակոբեան	
Անգլօ-Հայ Ընդարձակ Բառարան	40
Զ. Տ. Ս. Փափազեան	
Գործնական Բառարան Հայ-Անգլիերէն	35
Մէթէք ի Լիսան ը Ինկլիզի (Հայտն. Թուրք.)	12
Redhouse English and Turkish Lexicon	80
Redhouse Turkish and English Lexicon	160
Webster's Collegiate Dictionary	80
Webster's Collegiate Dictionary, Thin paper	100
Webster's Collegiate Dictionary Indexed, gilt edges	140
Webster's International Dictionary	240
Royal Primer	¾
Royal Reader No 1	2
Royal Reader No 2	4
Royal Reader No 3	6
Royal Reader No 4	9
Royal Reader No 5	12
The Royal Crown Primer Part I.	1¾
The Royal Crown Primer, Part II.	2½
The Royal Crown Readers No 1	5
The Royal Crown Readers No 2	6
The Royal Crown Readers No 3	8
The Royal Crown Readers No 4	9
The Royal Crown Readers No 5	12

Գրավաճառներու համար մասնաւոր զեղչ։

ԹԷՅ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

ԹԷՅ ԹԷՅ

ԹԷՅ ԹԷՅ

ԹԷՅ ԹԷՅ

ՀՈՏԱԻԷՏ, ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ ԵՒ ՍՆՆԴԱՐԱՐ։

Փնտռեցէք սոյն «Փիղ» մարքայով Թէյերը Թուրքիոյ բոլոր քաղաքներու Թէյավաճառներուն քով։ Կեդրոնատեղի Պահեստ Գաբու, Սալոզիկ խանին անկիւնը

Յ. ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ, ՈՐԴԻ ԵՒ ԸՆԿ.
ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՊՈՐՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ՎԱՃԱՌՈՒՄԸ

Յ. Մատթէոսեան տան յանձնուած ըլլալուն, կը խնդրուի որ գիրքի համար ամէն յանձնարարութիւն ուղղակի Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆԻ ղրկուի։

Գաւառներէ եղած յանձնարարութեանց փոխարժէքը պէտք է կա՛մ կանխիկ ղրկել և կա՛մ Պոլսոյ մէջ մէկը ցոյց տալ որ պատասխանատու ըլլայ ղրկուած գիրքերու փոխարժէքին վճարման։

Յանձնարարուած գիրքերու փոխարժէքը պէտք է կանխիկ ղրկել։ Ու. Ու. ՓԻԹ

ԶՐԻ

"ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԲԵՄԸ" կրօնական թերթին առաջին 4 թիւերը, որոնք Բրիտանիական ուսուցման շուրջ կարեւոր լուսաբանութիւններ կու տան, Զրի կը ղրկուին ամէն անոնց, որոնք հետեւեալ հասցէին կը դիմեն։

J. NARLIAN
105, Pleasant St., Brockton, Mass. U.S. A.

4—5

ԿՈՒԶՈՒԻ

Աւետաբերի վարչութեան մէջ աշխատելու համար երիտասարդ պաշտօնեայ մը՝ որ բաւականաչափ Հայերէնէ զատ գիտայ նաեւ Թուրքերէն ու Ֆրանսերէն կարդալ ու գրել։

Աւետաբերը չարելու համար վարժ գրաշար մը։

Պուլկարերէն լաւ չարող գրաշար մը։

Կազմարարութեան 1—2 տարի աշակերտած գործաւորներ։

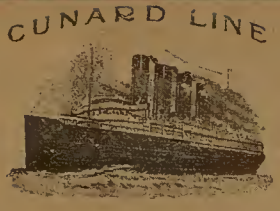

ՔԻՆԱՐՏ ԼԱՅՆ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՀՍԿԱՅ ՇՈԳԵՆԱԻԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻԻՆ

ԸՆԴ ՄԷՋ ԲԱԹՐԱՍԻ ԵՒ ՆԻՒ-ԵՕՐՔԻ

ՔԻՆԱՐՏ ԼԱՅՆ ընկերութեան բոլոր նաւերը, նոր կարգադրութեան մը համաձայն, կանոնաւորաբար 1 Յունի 1914 էն սկսեալ պիտի հանդիպին ԲԱԹՐԱՍ և անկէ ուղղակի ՆԻՒ-ԵՕՐՔ, ընդհանուր վաճառքով և ճամբորդներով.

«ՔԻՆԱՐՏ», անգլիական հսկայ ընկերութիւնը այս գովելի ձեռնարկով գաղթականութեան, մասնաւորապէս ճամբորդներու դէպ ի Ամերիկայ արագ, հանգիստ եւ ապահով երթեւեկութեան խիստ կարեւոր խնդիրը միանգամ ընդ ապահոված կ'ընէյ։

Ա. եւ Բ. կարգի ճամբորդներու համար մանաւոր արագընթաց սպասարկութիւն, ընդմէջ ՊՈԼՍՈՅ, ԼԻՎԼԲՐՈՒԻ, ՆԱԲՈՒ ԹՐԻՒՍԹԻ և ԲԱԹՐԱՍԻ։ Պոլսէն դէպ ի Ամերիկայ ուղղակի տոմսակ գնելու եւ ապրանք բեռնաւորելու համար դիմել

ՎԱԼԹԷՐ ՍԻՒՏԵՐ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՂԱԼԱԹԻՈՅ ՔԱՐԱՓԻՆ ՎՐԱՑ ՆՈՐԱԿԱՌՈՅՑ ՄՂԲՔԷՋ ԹԻ

Պոլսոյ կողմը ՔԻՆԱՐՏի տոմսակ գնելու համար դիմել Տիար Զ. Փափազեանի, Պայպըլ-Հաուս

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑ, ՊՐՈՒՍԱ

Ն. Փ. Եագուպեան էֆ. 48¾, Պ. Գ. Գմգմեան էֆ. 48¾, Ս. Գ. Գմգմեան էֆ. 48¾, Տիկ. Մ. Պ. Մարտիկեան 40 եւ Տիկ. Լ. Զօ-լաքօֆ 30։ Տիկ. Մ. Պարտիզպանեան Թրոյ 236, Տիկ. Շ. Մ. Մարգարեան Լօղ Անճէլէս, 290, Մ. Տաղվէրտեան էֆ. Կարս 368, սա-պէս. Զոքաեան եղբք. Թարագալէ 5 բուպլի, Ղ. Տէր Յակոբեանց եւ Հ. Ղօլթուխչեանց էֆ. ի Շահան, 1ական բուպլի Տիկ. Ե. Զալ-թիեանց, Հ. Սողոմոնեանց, Հ. Զաքարեանց, Բաչաչեանց եւ Մօքակեանց, Գ. Շէխեանց, Ս. Կարապետեան, Ղօնտախչեանց եղբք., Մ. Ղօն-տախչեանց, Ս. Պետրոսեանց, Յ. Յովհաննէս-եանց, Տ. Մկրտումեան, Զ. Բէօսապաղեանց, եղբք. Ամալեանց, Մ. Մինքայէլեանց, Ա. Գաբ-րիէլեան, 50 կօպէկ, Ե. Եսիկեանց, Մ. Մե-լիքստեփանեան, Վեր. Ս. Լէոնեանց, աղա Յո-վակիմեան 2, 1ական Ս. Մալէլեանց, Ն. Յո-վակիմեանց, Յ. Քալակեանց, Ե. Տէր Մինաս-եանց, Տ. Բարսեղով եւ եղբք. Ելրակեանց, Գ. Իզմիրլեան էֆ. 10, Տիկ. Ս. Փարավազ-եան Պարտիզակ 20, Կ. Աթմարճեան էֆ. Ֆի-լիպէ 238. *մանրամասնութիւնք ուրիշ անգամ, քանզի անուններն անորոշ են գրուած։* Տիկ. Շամամեանճեան Գասըքէօյ 54. Վեր. Մ. Պ. Տաճատուրեանճեան Թէյրան 1,296, սապէս. Վեր. Յ. Գ. Նահապետեանց 250 դահեկան, Ծննդեան առթիւ սարքուած հանդէսէ 120. Օրդ. 75, կի-րակնօրեայ Դպրոցի հանդէսէ 25, «Իրան Բէ-թէլ» վարժարանի 6րդ դասի օրիորդներէն 24, Տէր եւ Տիկ. Ա. Յ. Թունեանց 20. Տէր եւ Տիկ. Մ. Մ. Գէորգեան 10, Տիկ. Ս. Գրիգոր-եան 10, Տէր եւ Տիկ. Արրահամեանց, 10, Օր. Փաքքուհի Գէորգեանց 10, Տոք. Յ. Փիթըր 10, Տիկ. Վ. Յարութիւնեան 10, Տէր եւ Տիկ. Լ. Մասումեանց 10, Օրք. Բժշկեանց 7½, Տէր եւ Տիկ. Աղա Սէթ Ներսիսեանց 5, Հ. Պետրոս 4, Ա. Տէր Յովհաննէսեան 4, Գ. Ներսէս-5, Օր. Պէրճուհի Յակոբեանց 2½, Հ. Բոս-տոնեանց 2։ Տիկ. Հ. Մարտիրոսեան Նիւ Պ թէյն 123 Տիկնանց Որբանոցի նուէրն։ Օր. Պաղտասարեանի ձեռօք Կլասկօէ 60. Տիկ. մոնեան 20, Ս. Մտեփանեան էֆ. Գասթլմո 56, Գ. Մարտիրոսեան էֆ. Ուրֆա 14, Վ. Յարութիւնեան էֆ. Գարադալ 216, Յ. Հ կիթեան էֆ. Լանքաստըր 145. Հաճի Հ. բայտարեան էֆ. Դուրտպէլէն 30 եւ տիկինը Տէր եւ Տիկին Գ. Մավեան մէկ ոչխար, Փ Ս. Կիւլպէնկեան Զմիւռնիա 108 եւ հինգ Տղայոց Առեսպեր մէկ տարուան համար, Տ Տիկ. Տ. Սուրեան 5 քայ չաքարեղէն ի որդւոյն Նշանախօսութեանը առթիւ։

Գ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵ

ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆԵ

ՆԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 5

ԲԵՐԱ. — Ալինալը Զէշմէ. Սբ. Երրորդութիւն ղեցի. ժամ 10 (Ը. ե.). Վեր. Ա. Պ. Շմաւոնեան։

ԿԷՏԻԿ ՓԱՇԻԱ. — Ամերիկեան վարժարան. Լո եկեղեցի. ժամ 10 (Ը. ե.). Վեր. Յ. Ա. Ճէճիզեան։

ՊԱՅՊԸԼ ՀԱՈՒՍ. — Ֆինճանճըլար եոզուշու. Լ նուէլ եկեղեցի. ժամ 10.30 (Ը. ե.). Վեր. Յ. Գ. Գրիգո

ՍԿԻՒՏԱՐ. — Ամերիկեան Գոլէճին մաստոր 10 (Ը. ե.). Վեր. Կ. Յ. Բեռոքեան։

ԹԱՒՒԻԶԻ. — ժամ 7 (Ը. Թ.). Պաս. Բ. Պետրո

ՊՕՅԱՃԸ ԴԻԻՂ. — Կաստիլեան քնակարան. (Ը. ե.).

Ե. Բ. ԸՆԿԵՐԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՒՄ ԳԱՓՈՒ. — Անգլիական Միշըն Հաուս. (Ը.ե.). Վաճառ Էֆ. Թէէեան. Նիւթ «Եւրոպական գերու յաջողութեան գաղտնիքը»։

ԱԻԵՏԱՐԵՐ *ձեռքէ կը ծախուի Հատը 40 վարայի*